

**HOMENATGE A
JOAQUIM RUYRA
EN EL CENTENARI DE
MARINES I BOSCATGES (1903-2003)**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
BARCELONA, 2005

HOMENATGE A JOAQUIM RUYRA
EN EL CENTENARI DE
MARINES I BOSCATGES
(1903-2003)

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

HOMENATGE A JOAQUIM RUYRA
EN EL CENTENARI DE
MARINES I BOSCATGES
(1903-2003)

Sala Prat de la Riba
3 de novembre de 2003

BARCELONA
2005

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de Marines i boscatges
(1903-2003) : Sala Prat de la Riba, 3 de novembre de 2003
A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica. —
Bibliografia
ISBN 84-7283-784-X
I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica
1. Ruyra, Joaquim — Congressos
849.9Ruyra, Joaquim(061.3)

© dels autors dels textos

© 2005, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: març de 2005

Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics
de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL
Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a gama, s. l.
Carrer d'Arístides Maillol, 9-11. 08028 Barcelona

ISBN: 84-7283-784-X

Dipòsit Legal: B. 7147-2005

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Parlar de Joaquim Ruyra és un acte de justícia. Si més no, pel silenci ingrat en què ha restat sovint la seva figura. Ruyra va patir moltes inclemències personals en vida; després de la seva mort, no ha deixat de patir d'un oblit, inexplicable per la magnitud i la repercussió de la seva obra.

Més enllà del valor estrictament literari, tot i que òbviament relacionat d'una manera estreta, hi ha el valor i la transcendència lingüístics. No és casual ni fruit de cap forçament que les ponències que avui es presentaran seran llegides per lingüistes, per estudiosos de la literatura i per creadors. L'aportació de Ruyra a la consolidació de la llengua literària és un treball expressament cercat per l'escriptor, qui, ultra la bellesa sobretot de la prosa, cerca també l'exactitud de la paraula. I és pertinent que en aquesta seu remarquem que ho sap fer tot acostant-se quan cal a l'ús més familiar i col·loquial, mitjançant un salat de Blanes que en res no desmereix, al contrari, la polidesa del seu llenguatge. El recurs dels clàssics s'ha demostrat sempre altament productiu i Ruyra els coneixia profundament.

Els amics i les coneixences l'instal·laren en un cercle en què justament l'estil i el mot es barrejaven en una mateixa cosa: n'hi ha prou que citem Ramon Turró, Jacint Verdager, Josep Carner i Pompeu Fabra. No debades la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans li obrí les portes l'any 1918: primer, com a adjunt, i a partir de 1924, com a membre numerari. La seva contribució a les tasques de la Secció Filològica fou especialment activa i productiva.

Si *Marines i boscatges* l'any 1903 ens revela un Ruyra sòlid, capaç de la fantasia més imaginativa i d'un realisme sorprenent, en personatges i en ús lingüístic, les seves intervencions gramaticals i filològiques en *Qüestions de llenguatge* ens descobreixen alhora un Ruyra amb un sentit de la llengua literalment excepcional, que li merescués l'admiració entusiasta dels noucentistes.

Un Ruyra que s'havia iniciat en la literatura amb la llengua castellana i que retornà a la pròpia amb les fatigues que solament s'expliquen per la voluntat de tractar-la amb dignitat i pel perfeccionisme que el caracteritzava. Ell mateix diu: «[...] arribat a l'edat de 30 anys, amb aquestes normes vaig reprendre pacientment el meu aprenentatge; i (cosa sorprenent) vaig trobar la dificultat més grossa allà on m'havia figurat que trobaria la major avinentesa: en l'adopció de la llengua pròpia». És a causa d'aquest mateix sentit de la importància de la llengua com a referent simbòlic de la comunitat, que manifestarà la seva adhesió a les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans i a la campanya de renovació de la llengua literària. I és la preocupació per la recuperació dels mitjans que permetessin obres competitives amb la literatura universal allò que el duu a explicar-nos els seus procediments i les seves tècniques. Amb paraules de Riba: «Cap escriptor català no ha meditat tant com Ruyra sobre la natura del seu ofici i sobre els mitjans del seu propi art; cap no ha confessat tan minuciosament, tan ingènuament com ell els secrets de les seves preparacions.»

En un vessant proper, Joaquim Ruyra ha estat també un traductor de primera línia i fins i tot un crític literari: vegeu l'assaig sobre el teatre de Molière, que escriu en ocasió de la traducció de *L'escola dels marits*.

La misèria d'una guerra salvatge destruïren l'home, el filòleg, el gramàtic i l'escriptor. I tot just quan la tragèdia arribava a la fi, traspassà pràcticament sense que ningú s'adonés de la desaparició: ignorat i desaperebut.

Jo goso dir que encara avui no l'hem recuperat del tot, ni com a literat ni com a filòleg. Per la qual cosa, aquest acte acadèmic és més que un homenatge; vol ser un record d'agraïment a una contribució essencial per a la continuïtat de la nostra cultura, de la nostra llengua; del nostre poble, doncs. El record d'una obra capital de la literatura catalana, *Marines i boscatges*, però ensem d'un ciutadà que, empassant-se penúries, sabé esmolar la intel·ligència al servei de la nostra més digna història.

En obrir aquest acte, vull expressar l'agraïment a totes i cadascuna de les persones que han volgut participar-hi: als ponents; als qui ens oferiran l'espectacle de cloenda *Un mar dins el calaix. Impressions*; a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, i, d'una manera molt particular, a la Societat Catalana de Llengua i Literatura de la Secció Filològica, en la persona del seu president, el senyor August Bover, qui ha volgut acceptar de fer tots els esforços perquè la sessió acadèmica tingués el relleu que promet.

JOAN MARTÍ I CASTELL
President de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans

Només diré quatre paraules sobre el meu record personal. La primera vegada que vaig sentir parlar de Joaquim Ruyra va ser quan tenia onze o dotze anys. Cap el 1942 o el 1943, un bon amic de casa meva va ser nomenat notari de Blanes i de seguida es va interessar per tot el que hi havia d'important en aquella població, aleshores tranquil·la. Ell era garriguenc i venia cada setmana al nostre poble. També solia fer-nos una visita setmanal i, en una d'aquelles visites, ens va parlar de l'escriptor blanenc i ens va llegir una de les seves narracions *L'idilli d'en Temme*. Vaig fer una bella descoberta i més encara perquè el notari llegia molt bé.

Aleshores, nosaltres amb prou feines coneixíem el mar. Hi havíem anat una o dues vegades abans de la guerra i no teníem cap possibilitat de tornar-hi durant les greus dificultats de la postguerra. Per això, aquestes històries marineres resultaven encara molt més atractives i gairebé una mica misterioses, ja que parlaven de paisatges tan inassequibles per a nosaltres com els de Marco Polo.

Després de *L'idilli d'en Temme* va venir *La parada* i *El rem de trenta-quatre* i moltes altres. No crec que sentíssim a parlar del llibre que avui celebrem, *Marines i boscatges*, com que érem tan joves ens estimàvem més les històries amb argument. El bon notari tampoc no ens va llegir *Jacobé*, per exemple. Tot això, ho vaig trobar pel meu compte, quan ja era més gran.

Ruyra ens parla del paisatge que veia en aquells moments; no sé què pensaria si veies com s'ha transformat. Al cap de cent anys, les seves descripcions tornen a ser misterioses i utòpiques i només la gent gran en pot tenir un record que no desdigni de les visions del més gran escriptor blanenc i un dels millors prosistes catalans de tots els temps.

NÚRIA ALBÓ
Vicepresidenta de l'Associació d'Escriptors
en Llengua Catalana

La commemoració d'esdeveniments literaris, com ara el centenari de *Marines i boscatges*, de Joaquim Ruyra, forma part de les activitats habituals de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. En aquesta ocasió, però, ha estat un goig per a aquesta societat poder treballar conjuntament amb la Secció Filològica de l'Institut, de la qual som una filial, i amb l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, i gairebé podem dir que no podia ser d'altra manera. En efecte, des de la seva constitució l'any 1911, la Secció Filològica ha comptat en el seu si amb aquest tipus de treballadors de la llengua que són els escriptors: Josep Carner, Àngel Guimerà i Joan Maragall, en aquell moment. Joaquim Ruyra va ingressar-hi l'any 1918, com a escriptor amb una reconeguda preocupació lingüística crítica i normativa, que l'havia aprofitat al grup de *L'Avenç* i l'havia dut a formar part de la presidència del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i a col·laborar amb Pompeu Fabra i, alhora, quan gaudia ja d'un merescut reconeixement pel seu mestratge en la prosa narrativa que va contribuir poderosament a la fixació del català literari. Per això deia que era lògica aquesta col·laboració en l'acte d'homenatge d'avui.

Per poder aprofundir més en el coneixement de l'obra de Ruyra, hem demanat que ens en parlin al senyor Modest Prats, professor de la Universitat de Girona; a la senyora Lluïsa Julià, secretària de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i professora d'ensenyament secundari; a la senyora Mila Segarra, vocal de la Societat Catalana de Llengua i Literatura i professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, i al senyor Carles Miralles, membre de la Secció Filològica i professor de la Universitat de Barcelona. I posats a fer, i com que Ruyra duia un cognom poc freqüent, també hem demanat al senyor Josep Moran, membre de la Secció Filològica i

director de la seva Oficina d'Onomàstica i professor de la Universitat de Barcelona, si ens en volia parlar.

AUGUST BOVER
President de la Societat Catalana
de Llengua i Literatura

A propòsit dels mots *Ruyra* i *tocom*

Aquesta comunicació es refereix només a dos punts molt concrets i en certa manera marginals o, més ben dit, aliens a l'aportació literària de Joaquim Ruyra que és la que li ha reportat una fama merescuda. Es tracta, doncs, d'una aportació menor que, tanmateix, m'atreveixo a exposar per suggeriment del bon amic August Bover.

Ruyra

En el pròleg de Manuel Montoliu a les *Obres completes* de J. Ruyra publicades per l'Editorial Selecta el 1949, Montoliu afirma que «si hem de creure el que de la seva família deia el nostre escriptor, els Ruyra eren descendents també d'una família emigrada francesa, de cognom Reyre» (p. 1). Aquest presumpte origen no fóra gens sorprenent, d'una banda, perquè la immigració «francesa», és a dir, del Regne de França com es deia aleshores a Catalunya, la major part d'origen occità, fou molt nombrosa durant tota l'edat moderna, com posen en relleu els darrers estudis històrics; i d'altra banda, perquè el cognom *Reyre* existeix en l'àmbit de la República veïna, segons el *Dictionnaire étymologique des noms de famille* de Marie-Thérèse Morlet (París, Perrin, 1991), que diu: «Reyre (Provence), var. de l'anc. occitan *reire*, “derrière”, a pu désigner la situation de la maison, un peu en retrait du village.» (p. 849).

Però si aquesta procedència és certa, el topònim *Reyre* fou catalanitzat, com tants d'altres del mateix origen en aquell temps, adaptant-lo a algun nom català més o menys semblant acústicament. En aquest cas la forma presa fou

Ruyra, que es tracta d'una variant de *rovira* «roureda», segons Joan Coromines, el qual, després de relacionar les formes antigues «“ipsa *ruira*” 1010»,¹ «ipsa devesa cum ipso loco et *ruiras* et ipsa guardia [...] 1098 (Bast.-Bass., 866)»,² «Ordal [...] ipsa *ruira* qui ibi est» doc. de 1078 Arxiu de Solsona, afirma: «A bastants llocs [...] s'ha perdut la -v- darrere vocal velar (n'hem vist algun ex. medieval), però llavors la forma *ruira* generalment ha desplaçat l'accent a la manera de *coïna* > *cuina*, *boïna* > *buina*, *duïa* > *duia*, i n'ha resultat *Rúira*: damunt Queralbs hi ha un bosc dit [lə'rujrə]; a Vilamur *Les Rúires*; és, doncs, correcta (contra el que han dit alguns) la pronúncia *Rúyra* éen el conegut cognom.»³

L'evolució d'aquest mot, ben regular, és doncs, *Rovira* > *Roïra* > *Rúira*, en què s'ha produït alhora reducció del hiat a diftong, que comporta desplaçament de l'accent, i inflexió de la *o* esdevinguda tònica per efecte de la *i* provinent de la *i* tònica primitiva.

D'altra banda, el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB)⁴ confirma que el llinatge *Ruyra*, variant de *Rovira*, existeix a l'Empordà i a la Selva, i també la forma precedent *Roïra* a Juneda.

La conseqüència pràctica d'aquesta disquisició és que l'articulació genuïna del cognom *Ruyra* és [ˈrujrə] i no pas [ruírə], amb accent a la *i*, com sovint es pronuncia potser per analogia de la forma primitiva *rovira* i dels altres mots que presenten la mateixa terminació com *fira*, *mira*. De fet, la *y* de *Ruyra* indica precisament en la tradició gràfica anterior a la normativa actual que es tractava d'una semivocal i no pas d'una *i* vocàlica.

Tocom

Es tracta d'un mot polèmic, del qual el DCVB afirma: «Lloc, indret (segons Fabra *Dicc. Gen.*). Aquest mot hauria d'esborrar-se del diccionari normatiu, perquè en realitat no existeix. Vogel *Dicc.* va ser el primer que li atribuï el significat de “lloc” («Ort, Punkt»). Labèrnia-S. *Dicc.*, en canvi, posa *tocom* com a pronom indefinit amb el significat de “algo, quelcom” (encara més absurd que l'altre). El mot *tocom* fou inventat inconscientment per un o alguns escriptors (Guerau de Liost, Carner, Ruyra), que sentiren dir a la gent

1. Extreta del doc. 427, del 2 de maig de 1010, segons l'edició de J. RIUS SERRA, *Cartulario de “Sant Cugat del Vallés”*, vol. II, Barcelona, 1946, p. 71.

2. Es tracta del document 206 del primer volum (f. 558) del cartulari (*Libri Antiquitatum*) de la catedral de Barcelona, recollida al *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, s. v. *defensus*, col. 866.

3. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat), vol. VII, p. 497, s. v. *roure*.

4. Vol. IX, p. 603, s. v. *rovira*.

del nord de Catalunya frases com “anar a un tocom” o “venir d’un tocom” (puix que l’adverbi *entocom* es pronuncia *untukóm*, amb una síl·laba inicial *un-* que es pot confondre amb l’article indefinit).» I després de donar els exemples següents de Ruyra: «Me vaig topar amb un tocom inesperat, Ruyra *Parada* 19; Arrapant-me d’esma ací, allà, en tots els tocoms que assolia, Ruyra *Pinya* II, 110», afirma: «Per aquestes frases de Ruyra es veu que aquest autor no atribuïa a *tocom* pròpiament el significat de “lloc”, sinó de “objecte ressortint, obstacle”.»⁵

La mateixa opinió respecte d’aquest mot tenia Joan Coromines, el qual afirma primerament que «D’aquest adverbi [*ontocom*], mal analitzat per alguns, entre ells JRuyra, es va crear un espuri *tocom* “indret”, veg. la nota d’*AlcM* [és a dir, del DCVB] s. v., i aquí *tocom*»,⁶ i més endavant: «TOCOM és encertat, justíssim, ben conegut, i suficient, el que diu d’aquest mot fantasma *AlcM* [...]; valdria més esborrar-lo del tot del *DFa.*, car tampoc no és exacte que tingui real existència dialectal, i els mateixos escriptors que l’havien usat hi renunciaren, en adonar-se del malentès que havia donat naixença a un terme tan superflu i inútil. Només el prestigi dels admirables Ruyra i Carner, que l’usaren en llurs anys juvenils, i l’alt respecte que inspiraven i mereixien, fou causa de la tolerància que se li va atorgar.»⁷

De fet J. Ruyra, a qui possiblement es deu la inclusió d’aquest mot en el *Diccionari* de P. Fabra, hi va dedicar un article, publicat el 1916 sota el títol ben explícit de *Tocom*.⁸ Segons Ruyra, «alguns escriptors empren a voltes fora de lloc per no capir-ne el sentit just. La vaig posseir [aquesta paraula] a Girona, havent-la apresada de boca dels pagesos que concorrien als mercats i d’algunes criades de casa procedents de l’indret Banyoles-Olot, aproximadament dins els anys 1864 a 1872; i com que aleshores jo estava en una edat tendra, en la qual tot se grava fàcilment a l’esperit, la paraula va incorporar-se al meu llenguatge familiar i corrent. Entenc que *tocom* significa ‘ço que toc hom [sic] o pot tocar tothom’, és a dir, allò que es toca o es pot tocar. En un sentit estricte *tocom* no és una cosa, sinó allò que una cosa té de tangible. Els *tocons* d’una casa, per exemple, seran les superfícies de les parets, dels trespols, dels mobles, etc. En un sentit metafòric, prenent el caràcter per la cosa mateixa que el manifesta, *tocom* és qualsevol cosa tangible, a la qual no es pot donar nom determinat...»

Com podem comprovar, aquest és precisament el sentit que el DCVB detecta en els exemples de J. Ruyra d’aquest mot. Però aquest, en el seu escrit també afirma que «En alguns casos la paraula *tocom* pot substituir la castissa

5. Vol. X, p. 327-328, s. v. *tocom*.

6. DECat, vol. VI, p. 71, s. v. *on*.

7. DECat, vol. VIII, p. 526-527, s. v. *tocom*.

8. Publicat al núm. XIX de *La Revista* i reproduït a les *Obres completes* de J. Ruyra, del 1949, p. 839-840.

paraula “puesto”, tan generalitzada en la parla vulgar, però no quan “puesto” implica idea de situació, la qual no té res a veure amb la tangibilitat de les coses, sinó amb la relació que guarden elles amb elles. Si en designant el lloc que un convidat ha d’ocupar a la taula, en comptes de dir-li en mal català: “Posi’s en aquest puesto”, se li digués “Posi’s en aquest tocom”, li diria un solemne disbarat. Les frases justes són “Posi’s en aquest lloc o en aquest seti”», sense exemplificar, però, l’ús correcte, segons ell, de *tocom* en lloc de *puesto*.

Després d’aquestes disquisicions, Ruyra passa finalment a considerar l’ortografia d’aquest mot a partir de l’etimologia ingènua que ha exposat al començament del seu escrit: «Si, com és molt possible, la paraula *tocom* s’ha format per escurçament de la frase “ço que toc hom” sembla al primer cop de vista que s’hauria d’escriure *toc-hom*... [Però] escrivint *toc-hom* hauríem de pronunciar com a tònica la primera *o*, essent així que el poble la fa àtona (*tucom*). ¿Seria preferible la grafia *tochom*? Fóra el primer cas de *ch* intervocàliques dins el català. No só pas del parer d’introduir aquesta novetat, però, si els doctes ho aconsellessin, no hi faria escarafalls, tota vegada que dins l’ortografia catalana la lletra *hac* és sempre muda i no pot modificar-se el so de la *c*.» És clar, doncs, que el sentit de «lloc», «indret» que s’atribueix a aquest mot no prové de Ruyra, perquè aquest li dona el sentit de «cosa tangible, tot allò que l’home pot tocar».

En qualsevol cas, aquest mot, introduït al *Diccionari* de P. Fabra amb el sentit de «lloc», «indret», no ha deixat d’ésser polèmic, malgrat que ha estat adoptat per un bon nombre d’autors literaris, probablement a partir d’aquest mateix *Diccionari*. D’aquesta obra de Fabra també ha passat el mot al *Diccionari de la llengua catalana* publicat el 1995 per l’Institut d’Estudis Catalans (DIEC), inclusió que ha estat criticada agrament per detractors d’aquesta obra, els quals manifesten: «Finalment, cal plànyer-se que l’esforç del DIEC no s’hagi aprofitat per passar pel garbell dels coneixements etimològics i dialectals que ara tenim... una colla de formes estranyes que es van esmunyir dins el *DFabra*... les quals o són clarament errònies i denunciades o no hi ha raó perquè siguin enregistrades en el corpus de la llengua estàndard. Ens referim a formes com són, per posar un exemple, *tocom* i *llera*. *Tocom* ja fa gairebé trenta anys que va ésser denunciada per Moll com una forma inventada per alguns escriptors, tanmateix insignes [...] Posteriorment Coromines s’hi va afegir [...] no hi ha cap raó per a fer perdurar aquell malentès històric i, en efecte, el DGEC (*Diccionari de la Gran Enciclopèdia Catalana*) el va excloure del corpus estàndard. El que és incompreensible és que el DIEC l’hi hagi reincorporat i que, al damunt, amb una aplicació acrítica i mecànica del criteri de llevar les marques de restricció geogràfica, n’hagi eliminat la marca restrictiva *d*. que prudentment hi havia posat el *DFabra* [...]»⁹

9. Francesc ESTEVE, Lluís MARQUET, Josep FERRER i Juli MOLL, «El diccionari de l’Institut. Una aproximació sistemàtica», *Els Marges*, núm. 60, abril de 1998, p. 32 i 33.

Però en rèplica a aquestes manifestacions, Aina Moll afirma: «Tocom. Es-taria ben d'acord a lamentar que *tocom* figuri al DIEC [...] però al llarg de més de cinquanta anys l'usaren autors importants, de procedència diversa: Caterina Albert, Aurora Bertrana, Prudenci Bertrana, Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Pere Calders, Llorenç Riber, Joaquim Ruyra, Marià Villangómez [...] El pes d'aquests testimonis ha menat la Secció Filològica a incloure'l al DIEC, encara que sigui un d'aquells “mots mal apresos” que Fabra temia veure entrar en la llengua literària... Però si l'admissió del mot en el diccionari normatiu és discutible, no ho és el fet, que els crítics lamenten, d'haver-ne eliminat “la marca restrictiva *d.* que prudentment hi havia posat el *DFabra*”: de quin dialecte seria un mot inexistent que ha estat emprat per autors de tot l'àmbit català?»¹⁰

Puc afegir-hi que em va manifestar personalment Ramon Aramon que precisament l'àmplia difusió d'aquest mot en el llenguatge literari (que arriba fins a Pere Calders (1984) i Jaume Cabré (1984)) és el que va fer que aquest mot fos mantingut en la segona edició del *Diccionari* de P. Fabra, encara que es tractés d'un mot d'origen fals, com és el cas també del mot *felibre*, creat per Frederic Mistral a partir d'una mala interpretació d'una cançó popular.

De fet, segons la documentació del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana,¹¹ el primer autor que sabem que va emprar el mot *tocom*, en el sentit d'«indret», fou el gironí Joaquim Riera i Bertran (1848-1924), en la seva obra *Escenes de la vida pagesa*, publicada el 1878. És curiós, però, el fet que dos gironins de naixement, Riera i Ruyra, interpretessin malament l'expressió *ontocom* de què, sens dubte, prové el substantiu *tocom*. Ruyra afirma que era un mot que recordava de la seva infantesa, i de fet en fa una reinterpretació personal, però Riera, que era deu anys més gran que Ruyra, en podia tenir un record més directe. Per això penso que aquest mot *tocom* amb el sentit d'«indret» potser ha tingut una existència real en la parla popular gironina, d'on podria haver estat recollit pels escriptors del període de la Renaixença i «sublimat» pels autors literaris posteriors.

Josep MORAN I OCERINJAUREGUI
Membre de la Secció Filològica
i professor de la Universitat de Barcelona

10. Aina MOLL «El “Diccionari” de l'Institut. Aproximació a una altra aproximació» (II), *Revista de Catalunya*, núm. 144, octubre de 1999, p. 164-165.

11. Haig d'agrair aquestes dades als responsables d'aquest projecte, Joaquim Rafel i Joan Soler.

El punt de partida teòric, l'estímul, és allò que va escriure Josep Pla, quan diu: «Sobre Ruyra en tant que home d'ofici no sabem pràcticament res», i això —que deu ser veritat— és el que em va impulsar a fer una aportació.

Em permeto d'entrada unes referències que miraré d'exposar amb aquell mínim de pudor exigible a qui s'atreveix a explicar records personals. Jo era noieta, acabava d'entrar al seminari de Girona, i una de les coses que ja el primer dia em va sorprendre va ser comprovar que al menjador, a l'hora de l'àpat, estàvem tots en silenci, mentre un seminarista dels més grans, des d'una trona, llegia un llibre.

Del menjador, se'n deia *refetor* (refectori) i així evitàvem la referència tan directa al fet de menjar. Us he parlat d'àpats i és una exageració extrema anomenar àpat aquells repassos tan primis.

A l'hora d'esmorzar, mentre ens disposàvem a tastar una xicra de xocolata, que semblava serradures —o que era serradures i semblava xocolata, és igual— es llegia sempre, d'una manera fixa, un paràgraf del Kempis, i a continuació es feia lectura d'un llibre deliciós que se'n deia *El manual del buen seminarista*; per el abate Dubois, i d'un altre, *Tratado de urbanidad del seminarista*, escrit per un altre *abate*, que es deia Blanchereau. Eren uns llibres divertidíssims que, fonamentalment, exposaven les normes d'urbanitat. Recordo una qüestió en particular que feia referència a quan anessim a veure el sant pare. Explicava com t'havies de posar i que, en sortir, havies de recular sense donar-li l'esquena, però vigilant de no entrebancar-te amb la sotana i caure. Eren aquests tipus d'advertiments.

Era a l'hora de dinar i de sopar quan es variaven les lectures, generalment llibres devots i piadosos. Que no fos del món de la lectura piadosa, només n'hi havia un que, fins a tercer o quart d'humanitats, el director espiritual no

et deixava llegir i que semblava qui sap què devia ser. Se'n deia *Los novios*, que era *I promesi sposi*, de Manzoni. Aquest, malgrat el títol, es podia llegir.

Però un dia, quan jo feia el segon curs, el 1947 o principis del 1948, el lector va començar així: «*La parada*, de Joaquim Ruyra», i jo vaig descobrir aquell dia que hi havia llibres escrits en català i que hi havia això que en diuen i en diem ara —no se m'hauria acudit mai— literatura catalana. Va ser un xoc del qual he de confessar que encara no m'he refet, i Ruyra va ser, des d'aquella adolescència iniciàtica, una devoció ben particular.

Un cop vaig entrar a la universitat com a professor, vaig constatar molt aviat que els nostres estudiants —parlo ja de trenta anys endarrere— excloïen l'obra de Ruyra de les seves lectures. Professors de secundària, magnífics mestres, em confirmen encara aquest fracàs. Amb penes i treballs alguns dels millors alumnes arriben a llegir *El rem del trenta-quatre*, em deia un professor. I la pregunta és aquesta: per què?, si Ruyra és una referència indispensable de la prosa catalana del segle xx.

En sentireu a parlar, en podríem parlar i se n'ha parlat, no em costaria gens a mi, ara, de fer una antologia de textos que reconeixen un lloc fonamental ocupat per Ruyra, però sembla que no hi ha res a fer. La mateixa aparició de textos de Ruyra a les llibreries aquest any ens mostra que no són pas només els estudiants els que d'alguna manera s'allunyen de l'obra de Ruyra.

Jo no estic pas en condicions d'elaborar una teoria que ens permetés d'acostar-nos eficaçment a aclarir aquest punt, i això que ara ja juguem amb alguns elements que no coneixia Josep Pla, com tot el treball de Maria Lluïsa Julià que ens ha fet avançar, en molts aspectes.

Potser encara persisteix aquella línia que va dibuixar Josep Pla i que insisteix a desqualificar la prosa de Ruyra per tot allò que hi ha darrere l'*Ave Maria puríssima*.

A *Marines i boscatges*, deia Pla, no hi ha cap idea, ni rastre d'una idea, hi ha la realitat pura. També he trobat algú que fins i tot interpretava aquestes paraules de Pla com volent dir que el senyor Ruyra no tenia pensament, ni tenia idea. No vol dir això. L'important és l'altre. El que hi ha en Ruyra és la realitat pura. I Pla és dels que diuen que Ruyra és intemporal, durarà sempre, perquè arrenca de la realitat mateixa.

I així arribem al punt en què voldria presentar uns papers que mostren molt clarament que «tot el que Ruyra escriu és delicat, pensat, repensat», continuo llegint Pla, «meditat, i posat en el seu lloc d'una manera perfectament lúcida i clara i, perdó, freda».

Corren uns papers, o van córrer durant un temps, que ara jo n'he perdut la pista, que transcriuen una conferència magnífica de Gabriel Ferrater sobre *La parada* de Ruyra. No he vist mai una lectura tan aguda d'un text literari dels nostres com el que va fer Gabriel Ferrater de *La parada*. Per a ell, és la presentació de dos mons: un noi de ciutat delicat de salut i en Xaneta, un vailet del po-

ble, directe, viu com una mostela, un món on se'ns presenta una violència extrema, en el passatge de la mort dels ocells. És des d'aquesta perspectiva, que trobaríem un espai comú entre aquests dos mons tan distints d'aquests dos vailets.

Hi ha una altra narració que, des d'aquest punt de vista, a mi m'ha semblat sempre perfecta. Segur que la recordeu: el somni de *L'èxtasi de l'oncle Ventura*. Se'ns presenta aquell vailet petit que se'n va a pescar amb aquell home vell, al vespre —les descripcions del mar són precioses, una autèntica obra d'orfebreria, d'aquella que feia dir a Pla: «Jo ja no tinc res per dir del mar després del que ha escrit el senyor Ruyra»—; i tot de cop, aquest vailet, després que han estat pescant i estan aturats, s'adona que aquell home, l'oncle Ventura, està estirat a la barca amb una cara beatífica, amb un somriure de felicitat al llavis. I aquell noi comença a preocupar-se. Què deu fer? En què deu pensar en aquestes hores, aquest home? Segur que en nostre Senyor, en el món que els envolta. El vailet va pujant en l'afany de saber què està fent aquell home amb aquella mirada, aquell somriure, amb aquella cara de felicitat. I no pot més fins que se li tira al coll, el desperta i li diu: oncle Ventura, en què esteu pensant?; i aquell home li diu: «Xiquet, que aquest vespre quan arribarem a casa hi haurà sang i fetge i ceba de porc.»

Aquests són els dos mons. No és un acudit per fer riure després d'una narració. És l'entranya mateixa de la narració. L'estímul directe d'aquest treball que us presento, ho he dit sempre, prové de Maria Lluïsa Julià, que ara ja fa dotze o tretze anys em va ensenyar les proves del seu *Ruyra inèdit*, i allà es troba el paper que ha estat la base de la meva aportació: el 23 de maig de l'any 1899, *La Veu de Catalunya* publicava una narració que duia per títol «Mànigues marines» i l'autor era Joaquim Ruyra. Gràcies a la investigació de Maria Lluïsa Julià vaig saber que hi havia, manuscrita encara, una primera redacció d'aquest text. Quan l'any 1903 es publica *Marines i boscatges*, hi trobem una nova redacció que també porta per títol *Mànigues marines*. I encara, si voleu, tindríem la versió, diguem-ne definitiva, a *Pinya de rosa*, l'any 1920.

És a dir que tenim un material que dona per fer un comentari filològic riquíssim de quatre textos, que són quatre versions d'una mateixa narració. I trobaríem ocasió de descobrir-hi —ara no ho farem— aportacions interessantíssimes des del punt de vista de la grafia; especialment, qüestions de morfologia, sobretot de morfologia verbal, i qüestions des del punt de vista estilístic.

Ruyra viu en un moment decisiu de la història de la nostra llengua literària i la reflexió que fa sobre el model de llengua té molt i molt d'interès. Pla compara Ruyra i Rusiñol, i s'apunta en el rengle «dels que es fien més de la filologia que de l'instint». Classificar així és un d'aquells moments d'agudesa d'en Pla. Aquest Ruyra, a diferència de Rusiñol, és dels que es va fiar més de la filologia que de l'instint, no dic que del seu coneixement real de la llengua.

Hi ha retocs en el text de la *Pinya de rosa* —existeixen les normes des de l'any 1913—, que són, a part de l'ortografia, proves en els textos del ma-

nuscrit original o en el de *La Veu de Catalunya* o en el de *Marines i boscatges*.

Es pot fer la comparació amb el de *Marines i boscatges*: «aceres» (per *voravies*), recuperació molt discreta, però recuperació clara de «llur», «sombrejar» (per *ombrejar*), dona «infeliça» (per *infeliç*), «vegí» (per *vaig veure*), «ningú respirava» (per *ningú no respirava*), «enllumenaven» (per *enllumar*), «hermós» (per *bonic*), «entumir», «enlleir», «se dirigien», «s'empescaven cap», «va dirigir-se», «va arrumbar-se», «retinyins», «retentints», «braument» (per *bravament*), «amb despreci» (per *amb to de menyspreu*), «les tres» (per *totes tres*), etc. Hi ha tota una llista de molt interès. Però aquests aspectes de l'estudi directament de la llengua dels textos i les variants en les diverses versions no és el que volia ensenyar, sinó com es desplega, a través d'aquests textos, una narració tan esplèndida com és el resultat final de les *Mànigues marines*.

A tall d'exemple, comento tenint a la mà la primera versió, que és la manuscrita; la segona versió, que és la publicada a *La Veu de Catalunya*, i la tercera versió, que apareix a *Marines i boscatges*: «Entrada de tardor, me despertà un matí la meva senyora dient-me: vols veure mànigues marines? No m'hagué de repetir la pregunta, encara que per la feble claror verdosa que entrava a la nostra cambra, vaig judicar que era molt de jorn, saltí del llit, me vaig vestir en un salt, i em llancí al carrer precipitadament», comença així la primera versió manuscrita.

La de *La Veu de Catalunya*: «Era un matí de tardor, jo estava dormint i em cridaren —la senyora ha desaparegut— dant-me la notícia que hi havia mànigues marines; me digueren que se n'havien presentades vàries, que tot el poble era cap a mar, amb això em lleví de pressa i vaig llençar-me al carrer encara amb la son als ulls». Només el que us deia de recursos estilístics, a la primera redacció diu: «em llancí al carrer precipitadament», un home com Rovira no pot anar amb el «precipitadament», amb un adverbí savi. A la segona: «vaig llençar-me al carrer encara amb la son als ulls». Primer s'hi havia llençat «precipitadament», ara ja s'hi va llençar «amb la son als ulls». I anem a la tercera i definitiva: «Em vaig llençar al carrer encara amb la son als ulls i amb l'armilla a mig cordar». Aquell «precipitadament» s'ha convertit en aquest «encara amb la son als ulls i amb l'armilla a mig cordar».

D'aquestes en trobaríem moltíssimes, però el que és interessant de veure és que la primera, la manuscrita, és una descripció, gairebé un exercici d'aquells que ens feien fer a classes de retòrica, que Ruyra feia al seminari de Girona, un exercici de descripció d'un fenomen de la naturalesa com és una mànega marina. Això és pràcticament la primera versió. A la segona versió, comencen a entrar-hi i a dominar elements narratius, algun personatge, no gaire res més. Per exemple: a la primera, apareixen unes barquetes, però les abandona de seguida i s'ha acabat la història. En la segona, una mica més, però no res. I arribes a la tercera —i em penso que aquí hi ha el naixement d'un nar-

rador—, quan ja ha vist que no s'havia de dedicar a fer aquelles planes de reflexió, sinó que el camí que ell volia seguir, la gran aportació en literatura catalana, és justament la narrativa. Comencen a sorgir personatges, de tota aquella multitud de gent, d'unes cares borroses n'hi ha unes, tot de cop, que es retraten, que parlen. El risc que les barques s'enfonsin crea un doble escenari: l'un a la platja i l'altre en mar. L'esforç per vèncer i dominar la naturalesa, la impotència dels que s'ho miren des de la vora.

No em puc entretenir a presentar el conjunt d'aquests textos. Allà on queda més clara la meva intenció de mostrar el naixement d'un narrador és en la darrera plana: «El món s'havia normalitzat. Allò havia sigut un estat morbós de la naturalesa, una febre, un deliri, una feble reminiscència de les monstrositats concebudes en les èpoques geològiques. I vaig pensar, la terra, aquesta volva de la creació és relativament a nosaltres una immensitat ben plena de forces misterioses, i l'home, que superbament se titula rei del planeta, viu d'elles i a mercè d'elles i no pot modificar-les, ni se'n pot sostroure, cal més que acotar el cap i deixar-se dur.» Acaba tota la descripció, encara que ja hi ha elements narratius, amb aquesta reflexió sobre la presència dominant de les forces de la naturalesa en nosaltres.

Agafeu l'edició de *Marines i boscatges* i en el punt on dic que es produeix el naixement del narrador és diferent. Els mariners a punt d'enfonsar-se —fet que en el segon només s'insinuava— passen a centrar l'atenció de la gent des de la platja i presenta el final —recordeu el final: som ja a la platja, han baixat els mariners, i un d'ells dirigeix la paraula a un fill seu, que era també a la barca i que havia passat tan greu perill: «Ja ho veus, Ramonet, ja ho veus. Es pa que s'hi dona a sa mar. Hem vist sa mort a dues passes i diu que ta mare s'és enllitegada de l'espant. Quina vida! Cada dia desgràcies, misèria, i tu aquella maleïda fallera, que no calles mai: pare, vull ser pescador, com vós; pare, porteu-me amb vós a sardinals. Te l'hai de treure aquesta fallera, sents? Vull que aprenguis ofici, res de mar, es dia que t'hi acostos t'hai de llevar sa pell.»

Recordeu el final, les forces de la naturalesa, les monstrositats de la gelosia, els efectes que produeix sobre nosaltres, l'endevinar la força del transcendent. Com acaba en la darrera versió?: «S'anava enfollint tot sol com si algú li fes la contra, va agafar el noieta per sota les aixelles, l'aixecà en supols d'una revolada i encarant-lo amb el mar i mostrant-li, va dir: eh, mira-la, sa nostra desgràcia, fes-hi sa creu per un mai més, i després, malhumorat, després de posar la criatura en terra li pegà una bufetada. Recorda-te'n.» I s'acaba.

Aquí hi ha hagut aquest gran salt. D'una cosa que era una redacció, una reflexió, una descripció, a una narració on els elements narratius passen a ser els importants i que marquen la construcció de tot el text.

MODEST PRATS
Professor de la Universitat de Girona

El model literari de Joaquim Ruyra. Les relacions entre gramàtics i escriptors¹

Propòsit

Marines i boscatges ofereix una llengua literària molt innovadora que va tenir una repercussió immediata en la discussió sobre el model del català literari que calia crear. El model que ofereix Ruyra va ser fruit d'una maduració molt lenta que comença amb la decisió d'escriure en català i, posteriorment, de publicar-hi. Abraça aspectes ideològics, d'ambició personal i de creació d'un estil que ja he tractat extensament en d'altres ocasions (Julà, 1992 i 1996).

Avui, voldria destacar el procés de normativització de la llengua catalana en el qual l'autor de *Marines i boscatges* va tenir un paper destacat. L'objectiu era aconseguir un sistema lingüístic ben definit, sustentat en un estudi científic de la llengua, que acabés amb l'anarquia que encara ofería la llengua literària en la dècada dels anys noranta del segle XIX, quan Ruyra es dona a conèixer; calia un instrument afinat, una llengua moderna i fiable, nacional i de prestigi. Em plantejo, doncs, indagar en el procés lingüístic que Joaquim Ruyra realitza arran de l'aparició de *Marines i boscatges*, i això tant a nivell teòric, a través del material conservat així com de la llengua que ofereixen els relats que anava publicant entre 1896 i 1902, abans d'aplegar-los a *Marines i boscatges* el 1903. He hagut de recórrer, doncs, a referències creuades i a con-

1. Aquest text, amb un altre títol i algunes modificacions, va ser presentat al I Simposi Joaquim Ruyra, celebrat a Blanes el mes de maig de 2003.

seqüències implícites per intentar de reconstruir aquest període, central en la constitució de la llengua de l'escriptor, i de la llengua literària moderna.

Concretant més, es tracta de reconstruir, en la mesura del possible, la relació amb el grup de *L'Avenç* format per Jaume Massó i Torrents, Joaquim Casas-Carbó i Pompeu Fabra, preferentment, així com amb Antoni M. Alcover, màxim responsable del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, celebrat a Barcelona l'octubre de 1906. Ruyra hi va tenir una intervenció destacada en esdevenir responsable d'una de les quatre ponències de la *Secció Literària*. La seva exposició recull els criteris generals de *L'Avenç*, després base de les *Normes ortogràfiques* aprovades per la Comissió de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1913.

Aquest itinerari mostra que Ruyra és un escriptor d'avançada, de criteris moderns, que es planteja la llengua des d'una perspectiva científica; en definitiva, que és un dels pocs escriptors present en el procés que porta de *L'Avenç* al Congrés sobre la llengua i del Congrés a l'Institut d'Estudis Catalans. Tractaré els dos primers punts. El treball lingüístic posterior i la feina realitzada per Ruyra a la Secció Filològica de l'Institut des que s'incorpora a finals de l'any 1918 demana tota una altra atenció.

Dues idees bàsiques

Per començar vull referir-me a dues idees bàsiques que mostren com Ruyra s'acara a la llengua des d'un bon principi, i que coincideixen amb les propostes del grup de *L'Avenç*. En primer lloc la necessitat fonamental, diria que vital, per l'escriptor de tenir una llengua literària fixada i útil per escriure, una llengua de la qual no desconfiar, i amb garanties de futur. ¿Com podrà algú —es preguntava Ruyra a *L'Envejós*, un dels primers textos conservats en català que no va publicar mai— dedicar la seva vida a l'escriptura en català si no té garantit el seu futur, i un reconeixement, i una projecció social? Diu en concret (Julià, 1991, p. 70):

Però li repugnava escriure per quatre veïns i veïnes, unes quantes províncies. Per una gent envida que no estimaven ja res de lo seu, per un poble que ja ni menys sentia la vergonya de la seva derrota. Considerava com un fet consumat l'aniquilació de la nacionalitat catalana. Creia inútil tractar de reviscolar-la, com intentaven alguns literats del renaixement català, que llavors s'iniciava. Aquest intent ni seria estimat per la gent de la terra, ni aquella gent era mereixedora de que ningú hi sacrificués per a procurar-li un bé al que no feien cas. Ell, volia escriure per la humanitat, per tothom i per això adoptava una llengua parlada en aquest món i a l'altre per molts milions d'habitants. Si de petit li haguessin ensenyat l'anglès o el francès com li havien ensenyat el castellà s'hauria dedicat encara amb més gust al conreu d'aquelles llengües.

És una pregunta important, bàsica i lògica, i ben actual per altra banda. Ruyra se la plantejava en els anys vuitanta del segle XIX.

En segon lloc Ruyra manifesta concebre la llengua com a sistema, com a codi lingüístic tancat que calia analitzar des de la fonologia al lèxic, de la morfologia a la sintaxi. I cal situar aquesta proposta en el context històric europeu que li correspon: el del naixement de la lingüística moderna a Suïssa, a França o a Alemanya.² Ruyra pensava que aquesta feina corresponia de fer als gramàtics, als estudiosos amb una preparació filològica competent i amb mètode científic. Mentre els «escriptors-artistes» —com definia als creadors de ficció— s’havien de dedicar a crear, a imaginar, en una hipotètica situació de normalitat (Ruyra, 1916, p. 643). Justament la divisió de tasques, la diferència entre escriptors i gramàtics i encara, entre el caire professional dels mateixos i les creences religioses i polítiques que sustentaven, era un dels problemes que es venia arrossegant al llarg del segle XIX. Sens dubte, els atacs a les propostes lingüístiques de *L’Avenç* també tenien un component de censura o de rebuig ideològic. I encara s’entreveuen l’any 1911 —segons explica Mila Segarra— en la constitució de la Secció Filològica de l’Institut, quan Prat de la Riba es decanta per Antoni M. Alcover, un filòleg capellà, per ocupar-ne la presidència, davant Pompeu Fabra, l’altre candidat, prou conegut pel seu tarannà republicà i anticlerical (Segarra, 1998, p. 111-112).³

Joaquim Ruyra va mantenir una estreta relació amb els dos gramàtics i, alhora, va ser respectat, vist com una autoritat per ells; sols cal recordar que la seva obra és constantment citada, pràcticament buidada a tall d’exemple que dóna carta de naturalesa a expressions i mots, en el *Diccionari català-valencià-balear* d’Alcover-Moll. D’altra banda, a la *Gramàtica de la llengua catalana* de 1912 de Pompeu Fabra, considerada l’obra lingüísticament més consistent del gramàtic, Joaquim Ruyra es troba entre els autors triats en l’antologia que forma la secció «Selecta de autores catalanes». Fabra encarrega aquest

2. La relació entre els estudiosos de la lingüística moderna a Europa encara està per definir. Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984) s’hi refereixen respecte a Fabra a qui posen en relació amb la tasca lingüística desenvolupada per Bloomfield i Saussure i el Cercle de Praga tot i «les absolutament diferents condicions culturals en què van haver de tirar endavant llurs respectives tasques» (26 i nota 59, p. 106). També Joan Julià i Muné (2003) hi fa un breu esment en les relacions entre Antoni M. Alcover i el lingüista alemany Bernhard Schädel i els estudis sobre romanística dels professors Wilhelm Meyer-Lübke a Zuric, Gilliéron i Rousselot a París i Suchier i el citat Schädel a la Universitat de Halle (Alemanya). Que els estudis lingüístics, segons el grup de *L’Avenç*, s’havien de fer per comparació amb les solucions adoptades en d’altres llengües ja es fa evident per un article que dediquen al lingüista Francesc Bopp (1791-1867), contemporani de Humboldt i Grimm i estudiós de les llengües orientals. (*L’Avenç*, març de 1892, p. 76-80).

3. Tot i les prou conegudes posicions integristes d’Alcover, cal distingir-les de la seva sòlida formació lingüística. Vegeu Francesc de B. MOLL, *L’home per la paraula*, 1974, i Josep MAS-SOT I MUNTANER, *Antoni M. Alcover i la llengua*, 1985.

apartat de la *Gramàtica* que publica l'editorial *L'Avenç* al mateix editor i amic Jaume Massó i Torrents, però l'epistolari encreuat entre tots dos posa de manifest el criteri ben restringit de la tria perquè «La *Selecta* —escriu Fabra— ha de produir al lector l'impressió que'l català posseeix una literatura remarcable, digna d'esser coneguda, i no pobra».⁴ La *Selecta*, es divideix en autors moderns i antics i s'ordena de l'actualitat a l'antiguitat; del sonet *La provident* de Josep Carner a un poema de Cerverí de Girona que la tanca (Fabra, 1912). Crec que és la primera antologia moderna amb intenció de donar a conèixer la literatura catalana a fora i, per tant, feta amb la idea ben explícita de Fabra, de sols incloure a l'antologia fragments indiscutibles, en paraules de Fabra, fragments de «bellesa intrínseca» que fessin quedar «espatarrats» als lectors foranis, lectors que se sorprenguessin de poder trobar textos tan bells escrits en català modern o antic. I és clar en aquesta selecció tant estricta la prosa constituïa la part més feble. Fabra prefereix incorporar-hi fragments en prosa de Maragall i Verdaguer i, evidentment, d'algun fragment de *Croquis al natural* (1903), de Jaume Massó, el col·laborador i editor, abans d'apostar per la prosa modernista, la gran absent del llibre.⁵ També incorpora part del *Discurs dels Jocs Florals de 1867*, de Marià Aguiló, que tanca la tria dels tretze autors moderns. De Ruyra tria *Les senyorettes del mar* una prosa molt breu i marcadament poètica, al costat de *L'Empordà*, de Maragall, i d'*El pi de les tres branques*, versió de Jacint Verdaguer (Fabra, 1912, p. 285-337).

Partidari de la reforma de L'Avenç

En el text de *Comiat a Marines i boscatges*, publicat per l'editorial Jovenut el desembre de 1903, Joaquim Ruyra (1903, p. 343) hi feia una afirmació ben aclaridora:

A pesar de la ortografia seguida en aquest volúm, per causes que no cal explicar y que no son pas imputables als editors, vull advertir que, en general, so partidari de la de *L'Avens*.

És l'única declaració que conec de l'escriptor en aquest sentit, però és prou explícita, a més a més assenyala una distinció clara entre posició ortogràfica personal i les tendències o tradicions seguides per les distintes editorials. Una afirmació d'aquest estil fa preguntar-nos per què Ruyra no va publicar *Mari-*

4. Vegeu, sobretot les cartes escrites des de Bilbao, del 4 de novembre de 1910 i des de Begonya, el 20 de març de 1911 (Lamuella i Murgades, 1984, p. 243-250).

5. Fabra participa i reflecteix en la seva tria el rebuig a la prosa modernista. Escriu a Massó: «deixa-m dir-te de passada, que'l *ruralisme* a tothora m'empipa extraordinàriament!» (LAMUELLA I MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, 1984, p. 249).

nes i boscatges en la «Biblioteca Popular de l'Avenç», l'editorial que Massó i Casas, entre d'altres, havien inaugurat aquell mateix any 1903 amb una política de projecció de les propostes lingüístiques del grup de *L'Avenç*, exposades a la seva revista en els anys 1890, 1891 i 1892. Per fer-nos-en una idea, al llarg de l'any 1903 van publicar un total de setze títols —vuit d'autors catalans i vuit traduccions. El autors catalans són: Rusiñol, Aladern, Verdaguer, Pous i Pagès, Narcís Oller i Miquel dels S. Oliver; entre els autors traduïts: Tolstoi, Dante i Mistral. Però durant els anys anteriors Joaquim Ruyra havia fet una altra via. El 1897 havia ingressat al partit Unió Catalanista de Narcís Verdaguer i Callís, d'un catalanisme moderat, i en conseqüència publica el seu llibre a la revista *Juventut* (1900-1906) que era el seu principal portaveu.

Ruyra no havia col·laborat mai a *L'Avenç*; de fet no en va tenir oportunitat perquè quan *L'Avenç* tancava pel desembre de 1893 l'escriptor sols havia publicat un poema, el premiat al certamen de l'Asociación Literaria de Girona l'any 1891. Els seus relats no van començar a ser impresos fins al 1897, majoritàriament —un total de nou— aparegueren als *Annals dels Jocs Florals de Barcelona* i a *La Veu de Catalunya*, revista molt belligerant amb les propostes lingüístiques de *L'Avenç*, sobretot a partir dels articles de Jaume Collell i Claudi Omar i Barrera (Segarra, 1985, p. 278-287).⁶

La impressió dels distints relats i proses de Ruyra és que segueixen l'ortografia tradicional de les darreres dècades del segle XIX. Cal remarcar, però, l'evolució, encara per estudiar en el seu conjunt, de les publicades en els *Annals dels Jocs Florals*, perquè entre 1875, any en què el Consistori dels Jocs estableix uns criteris, i els darrers anys del segle s'observen alguns canvis no tan allunyats de les propostes de *L'Avenç*. Així entre les característiques gramaticals que ofereixen els tres relats —*Mar de llamp*, *La mirada del pobret* i *Les Senyoretetes del mar*— publicats als *Annals dels Jocs Florals* celebrats l'any 1896, hi trobem:

1. Els plurals femenins presenten la desinència en -es: *escates*, *flamara-des*. Proposta feta per primera vegada per Joaquim Casas-Carbó a *L'Avenç* el febrer de 1892 i una de les més controvertides.

2. Utilització de la ç: *s'alçaven*, *força*, *dolç*. També proposta de *L'Avenç*, però desapareix en la publicació de *Marines i boscatges* a la Biblioteca Joventut.

3. Duplicació de la m en mots com: *immediats*.

4. Absència de la conjunció *doncs*. Un aspecte sintàctic que Casas-Carbó analitza a *L'Avenç* i objecte de la seva comunicació en el Congrés Internacional de la Llengua de 1906 en què desestima l'ús causal.

6. Ruyra va publicar la resta de relats, un total de quatre, a *Lo Gironès*, *La Renaixença*, *Catalònia* i *Juventut*, un relat a cada publicació. Per saber amb detall la data i el lloc de publicacions de l'obra de Ruyra, vegeu-ne la bibliografia cronològica a Lluïsa JULIA, *Joaquim Ruyra, narrador*, 1992, p. 274-279. Ruyra escriu *El rem de trenta-quatre* el mateix any 1903. No tinc constància que *L'èxtasi de l'oncle Ventura* s'hagués publicat prèviament.

Les quatre característiques dels relats ruyrians assenyalen clarament l'afinitat de l'escriptor al grup de *L'Avenç* tot i que trobem d'altres solucions més arcaiques, pròpies del Consistori dels Jocs Florals:⁷

1. Les desinències en *-ás* (tònica) de l'imperfet de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació: *volás* (per *volés*).

2. Accentuació únicament aguda per marcar la tonicitat de la síl·laba: *po-guí, á, refiará*.

3. Ús exclusiu de l'article masculí *lo, los*: *lo fresch sorral, los nadadors*.

4. Lèxic arcaic com *hòmens* i l'ús del possessiu *llur*.

En general, però, i això no es pot imputar a criteris d'edició, cal remarcar la voluntat constant de simplicitat que ofereix la sintaxi d'aquests relats; sempre basada en el mode indicatiu, es presenta com una manera d'evitar els problemes que oferia la flexió verbal, sobretot en el present i imperfet de subjuntiu, que forma part dels estudis que Pompeu Fabra portà a terme des de l'inici de la campanya de *L'Avenç*. S'hi detecta, però, l'ús de desinències verbals com *-en*, en el condicional (*poguessen*) en lloc del tradicional *-an* propi de la gramàtica acadèmica del XIX (Segarra, 1985, p. 220-222). També cal remarcar l'ús predominant del pretèrit perfet simple (*proví, giri*) que el 1903 és, en part, substituït pel pretèrit perifràstic. Aquesta simplicitat en els usos verbals té com a conseqüència significativa la poca presència d'oracions subordinades i, per tant, l'absència de conjuncions adverbials o de pronoms relatius de catalanitat dubtosa més enllà del *quan, que* (àton) i *on*. D'aquesta forma Ruyra evita els tan compromesos *qual/quals* i *quin/quins* precedits o no de preposició, així com la conjunció *doncs*, ja comentada.

Ruyra supera aquestes traves lingüístiques amb la creació d'un estil nou, fet de les elisions acabades de mencionar així com utilitzant:

— Oracions simples i juxtaposades. Amb un increment important de la puntuació: punt i seguit, punt i coma, dos punts, punts suspensius.

— Introducció de termes de comparació: *així com*.

— Oracions d'infinitiu: *al lliscarhi per damunt*.

— Ús de gerundis: *s'endinsaven en l'aygua, fenthi esclatar algun cant melangiós*.

L'inici de *Mar de llamp* és una bona mostra d'alguns dels trets indicats: *Quan algun llagut donava fusa, hi obría un solch brú y oliós, que lluhía darre-
ra de la popa y restava assenyalat llarch temps com un camí misteriós*.

La grafia d'aquests relats contrasta fortament amb *La basarda*, relat publicat a *La Veu de Catalunya* el 5 de desembre de 1999 que segueix una grafia molt més arcaica i mancada de sistematització. S'hi observa:

7. Per conèixer els trets aprovats per Consistori dels Jocs Florals el 1897 vegeu Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, 1985, p. 217-224.

1. Els plurals femenins en *-as*: *tauladas, preguntas*, etc., al costat d'algunes altres escrites amb *-es*, com *engranatjes*.

2. La duplicació del so *m* es grafia en *n*: *inmòvil, immensitat*.

3. Desapareix l'ús de la *ç*: *glassat*.

4. El verb no segueix una flexió fixa. Coexisteixen formes arcaïques com:
— La tercera persona del plural del present d'indicatiu acaba en *a* àtona coincidint amb la *a* tònica de la tercera del futur. Així *entrenyinan* (present) i *esborraran* (futur).

— La tercera persona de l'imperfet d'indicatiu de la 2a conjugació també presenta la grafia *a*: *movían, feyan*.

Tot i aquesta ortografia més del XIX que ofereix *La Veu de Catalunya* i que mostra, com ja he indicat, l'actitud contrària del setmanari de *La Veu* a les propostes del grup de *L'Avenç*, cal remarcar que la primera prosa que Ruyra va publicar en aquest setmanari, una prosa poètica que apareix el 4 d'abril de l'any 1897 titulada *Ivern y primavera* i que l'escriptor no va recollir mai en llibre, presenta una ortografia més moderna; sobretot, sobta l'absència de la lletra *h* en la grafia del mot «hivern», tant en el títol com a l'inici del text. Es tracta d'un element ortogràfic que només pot al·ludir a les propostes lingüístiques de *L'Avenç*, en què Fabra apostava per la supressió de les *h* en totes les posicions: inicial, medial i final. Curiosament, i com en els relats apareguts en els *Annals dels Jocs Florals*, aquesta prosa poètica també segueix la desinència àtona del plural en *-es*, tant en els noms i adjectius com en el verb (*gorgues, mortes, gronxen, estiren*) seguint la proposta de Joaquim Casas-Carbó.

Per tot el que s'ha exposat anteriorment, es pot concloure que des de l'inici Ruyra seguia de ben a prop la proposta lingüística del grup de *L'Avenç*. N'acabem de veure algunes mostres pràctiques en la grafia i la sintaxi de l'obra que publica. Però també tenim d'altres dades que ajuden a reconstruir la relació personal entre Ruyra i Joaquim Casas-Carbó, a partir del qual degué relacionar-se amb la resta del grup. Ruyra i Casas-Carbó havien nascut el mateix any, el 1858, i van ser companys a la Universitat de Barcelona on tots dos estudiaren dret, però el punt de trobada més habitual en els anys noranta i principi de segle XX havia de ser Blanes perquè la família Casas-Carbó era propietària de l'antic convent dels caputxins de sant Francesc que anys més tard rehabilitaria.⁸ Casas-Carbó hi feia estades, segons es desprèn de la correspondència conservada a la Biblioteca de Catalunya entre Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents o entre Casas-Carbó i Pompeu Fabra, conservada a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.⁹

8. La família Casas-Carbó també tenia finques a Caldetes, al Maresme, i vinyes a Torredembarra, per tant no podia ser un estadant tant fidel com Ruyra a Blanes.

9. Vegeu part d'aquesta correspondència a Albert MANENT (ed.), *Pompeu Fabra, 31 cartes*, 1990; Xavier LAMUELA i Josep MURGADES, *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, 1984, i Lluís MARQUET (ed.), *Fabra abans de Fabra: Correspondència amb J. Casas Carbó*, 2002.

Que jo sàpiga no s'ha conservat la correspondència epistolar entre Ruyra i Casas-Carbó, però la relació personal i literària va ser molt estreta des dels anys 90 i justifica també l'afirmació «jo só partidari de *L'Avenç*» que fa Ruyra en el *Comiat a Marines i boscatges*. Molts anys més tard, el 1926, en una entrevista a càrrec de Tomàs Garcés, el mateix Ruyra recorda aquesta amistat que, sens dubte, va ser decisiva en l'actitud lingüística de l'escriptor: «Entre els escriptors catalans he tingut sempre molts bons amics; en temps de *L'Avenç*, érem íntims amb en Casas-Carbó» (Garcés, 1985, p. 25).

La preparació del Congrés. Epistolari amb Antoni M. Alcover

Joaquim Ruyra va ser soci delegat del Centre Excursionista de Catalunya des del segon trimestre de l'any 1895 i, com a mínim fins a l'any 1904.¹⁰ Fundat el 1890 sota l'impuls i el mecenatge de Jaume Massó i Torrents, havia estat una plataforma important dels grup de *L'Avenç*. Casas-Carbó i Fabra també es van integrar al Centre Excursionista i van ser els responsables dels primers estudis universitaris de llengua i literatura catalanes que s'hi realitzaren. D'altra banda, cal posar de relleu l'important lligam entre el Centre Excursionista de Catalunya i l'organització del *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Algunes dades ho demostren. Per una banda, Antoni Rubió i Lluch, primer catedràtic de Literatura Catalana d'Estudis Universitaris Catalans, que n'era el president, va actuar de vicepresident general del Congrés de la llengua i el tàndem Massó Torrents i Casas-Carbó van formar part de les Comissions organitzadora i executiva, van exercir de secretaris d'algunes de les seccions en què es dividia el Congrés, i hi van presentar ponències i comunicacions. Massó i Torrents, sobre la necessitat de l'estudi de la literatura clàssica catalana, és a dir, de la literatura medieval catalana. Casas-Carbó aportà conclusions de l'ús innecessari de la conjunció *doncs* amb sentit causal.¹¹ Per l'altra, cal apuntar que Casas s'havia ofert a Ruyra per llegir-li la ponència que havia de presentar en cas de no poder assistir-hi (Màlaga, 09.01.1906; Julià, 1995, p. 56).

Algunes de les principals contribucions del Congrés van servir de base per a la constitució de l'Institut d'Estudis Catalans, al cap d'un any. Rubió i Lluch en seria el primer president, Massó i Torrents i Josep Pijoan formaren

10. Així consta en els llistats de socis conservats a la Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya. *Bulletí*, núm. 17 (abril-juny 1895). El 1904 fa enviar dos exemplars de *Marines i boscatges* al Centre Excursionista de Catalunya seguint, escriu a Lluís Via, l'obligació dels estatuts de la entitat (Julià, 1995, p. 28). Soci delegat vol dir soci no resident a Barcelona. Cosa no del tot certa, però que implica que Ruyra es presentava lligat a Blanes.

11. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, 1908, p. 404-409.

part dels membres fundadors. Cal no oblidar que Massó fou el responsable de l'organització de la Biblioteca de Catalunya. Casas-Carbó, en canvi, en va ser bandejat d'entrada. Ni l'un ni l'altre han rebut el reconeixement que es mereixen (Balcells i Pujol, 2002, p. 19-31).¹²

Però centrem-nos en la participació de Joaquim Ruyra en el Congrés. El primer que cal destacar és que Antoni M. Alcover, responsable principal del projecte, va decidir encarregar-li una de les quatre ponències de la *Secció Literària* al costat de Joan Maragall, Gregori Artizà i mossèn Lluís Viladot. L'encàrrec, ben documentat per les sis cartes que Ruyra adreça a Alcover abans del Congrés, responia, sens dubte, al reconeixement que li mereix l'escriptor arran de la publicació de *Marines i boscatges*.

El 21 d'abril de 1905 Ruyra escrivia des de Barcelona una primera carta al filòleg mallorquí. Segons sembla Joan Rosselló de Son Fortesa li havia fet arribar tres volums de *Rondaies mallorquines* d'Alcover i també havia llegit *Qüestions de llengua y literatura catalana* (1903) primera exposició teòrica del filòleg.¹³ En aquesta primera carta Ruyra posa de manifest que difereixen sobre el concepte de llenguatge literari: Alcover defensa una depuració que ha de dur a escriure en el català clàssic medieval; Ruyra defensa el català modern. Li escriu (Julià, 1995, p. 48):

La vostra admirable obra *Qüestions de llengua y literatura catalana* ha causat un trasbals inmens en la meva intel·ligència: tant que densà que l'he llegida no m'atreveixo a escriure, perquè, si accepto en tot la vostra lliçó, me sento desnaturalitzat y arcaich y, si no l'accepto, me sembla que peço.

I passa a justificar, amb multitud d'exemples, la seva teoria sobre l'ús del pronom personal amb valor datiu *hi*, viu a Blanes, i el grup *els-hi* amb valor plural, fins i tot suggereix que caldria escriure'l sense hac sempre que procedeixi del llatí *illi*, tot i que no s'ha atrevit a fer-ho, insisteix, a *Marines y boscatjes* (Julià, 1995 p. 49).

També comenta les regles de concordança del participi que Antoni M. Alcover defensarà al Congrés en la seva extensa ponència (Julià, 1995, p. 48-49). Aquest tema de discussió continua àmpliament en la carta escrita des de Màlaga el 10 de març de 1906 on Ruyra alaba la seva tasca lingüística, la ne-

12. Encara l'any 1911, en morir Maragall, Fabra reclamava la presència de Joaquim Casas-Carbó a la seu de la Filològica per garantir el «reeiximent en la tasca de fixar, de polir, d'encarilar la llengua literària» (Marquet, 2002, p. 139).

13. A *Epistolari de Joaquim Ruyra* (Curial, 1995) vaig publicar vuit cartes de Joaquim Ruyra a Antoni M. Alcover que es conservaven a l'Editorial Moll de Mallorca. Més recentment n'ha aparegut una altra, la darrera, de 1919, que significa la ruptura amb Alcover (Joan Julià i Muné, 2000, p. 43-44). Ha estat publicada per Joan JULIÀ I MUNÉ, *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*, 2003.

cessitat d'arreglar les expressions i mots dialectals de tots els territoris de parla catalana (Julià, 1995, p. 61):

De totes passades estich convenut d'una cosa —escriu—: de que la obra de vostè és gran y no pot deixar d'ésser profitosa. Vostè ens revela les formes verament castisses del català y encara no arcaiques sinó existents en el llenguatge parlat d'assí o d'allà de Catalunya. Aquesta obra, sia qualsevulla la influència que exerceixi en els literats, no pot deixar d'exercirni. Porsseguèixila ab fe y entusiasme. Ella en el meu concepte posa a vostè no sols a cap de fila dels filòlechs catalans, sinó que'l fa digne de figurar entre'ls primers de tot el món.

En la mateixa carta Ruyra també parla dels usos actuals, castellanitzats, dels verbs auxiliars *ésser* i *haver*, posa de relleu la postura depuradora, a favor del català clàssic, que proposava Alcover, però si manifesta en contra apel·lant a la lògica i necessària evolució de la llengua viva. Hi escriu (Julià, 1995, p. 61-62):

També és deguda a la influència castellana la preposició *a* del acusatiu... Respecte a castellanització estich conforme en quasi tot lo que vostè senyala ens ses sàbies obres.

Respecte a la concordància del participi ab el terme d'acció en els verbs actius d'auxiliar *haver*, si bé entech que principalment és deguda a influència castellana, me decanto a creure que tal vegada també hauria més o menys esdevingut per evolució interna; el fet de que quasi totes les llengües de rel llatina hagin aflluixat en aquest punt, me senyala que hi ha d'haver una rahó d'ordre general que m'ho motivi.

Però, per mi, el llenguatge literari no ha d'adoptar per precisió aquesta mena de depuracions. Si'ls inglesos haguessin volgut desfrancesar la seva llengua, hont haurían anat a parar? No hi ha llengües pures. En el mateix català hi ha grecismes, germanismes, semitismes, barbarismes de tota mena, [...] Y el castellà, aquesta influència secular, que ha pesat sobre nosaltres, sobre tot durant les centúries d'estancament literari, ha d'haver fortament modificat el nostre idioma. Y aixís és, al menys en la Catalunya continental. Y no pot pas ésser que prescindim d'aquest fet viu i diguem: aquí no ha passat res, la nostra sintaxi és la mateixa del sigle XIV. No ho és, de fet no ho és.

Aquest epistolari Alcover-Ruyra es configura com un dels de major importància per entendre els problemes i les discussions lingüístiques que es plantegen en aquells moments.¹⁴ Però aquestes cartes també mostren l'aposta decidida de Ruyra pel model literari modern propi del grup de *L'Avenç*. Fent-ne un resum, hi veiem:

14. També ha estat posat de manifest per Joan JULIÀ I MUNÉ, *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*, 2003.

1. *L'Avenç* hi és citat com l'*Escola Continental* o *barcelonina*, i el grup està ara abocat a la *Biblioteca Popular de L'Avenç*.¹⁵

2. Mostra la coincidència entre Ruyra i l'*Escola barcelonina* i Antoni M. Alcover amb vista a estudiar la llengua oral, la llengua viva i dialectal. Per això Ruyra s'afegeix immediatament a la tasca del *Diccionari de la llengua catalana* iniciat per Alcover el 1901 que rep i llegeix (Carta del 28.05.1906). També a Blanes formarà un grup per arreplegar mots dialectals. El grup no arribà a constituir-se, però entre juliol i principis de setembre del 1906 Ruyra aconsegueix reunir més de 1600 termes blanencs (Cartes del 20.07.1906 i del 12.09.1906; Julià, 1995, p. 67-69). Alcover incrementa notòriament l'estudi de material lexical per influència del lingüista alemany Bernhard Schädell que l'estiu de 1906 és a Catalunya i fa amb Alcover una excursió filològica pel Pirineu (Julià i Muné, 2003).¹⁶ Em sembla interessant de posar de costat aquestes excursions filològiques amb les quals realitzava Pompeu Fabra, conduïdes per Jaume Massó i Torrents, en els anys noranta i que el van dur a entendre la importància dels dialectes en la construcció de la llengua literària moderna. (Segarra, 1998, p. 73-76).

3. Finalment en aquesta carta Ruyra comenta extensament el tema de la seva ponència. L'escriptor hi fa explícit el paper nuclear de la sintaxi en la constitució del model de llengua literària, tal com ha construït a *Marines y boscatjes*.

Causes de la formació del català literari. Ponència en el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana (1906)

Segons manifesta per carta a Antoni M. Alcover, el primer títol que Ruyra dóna a la seva ponència al Congrés és *Consideracions sobre'l modern català literari* (Carta del 09.01.1906) L'escriptor aclareix que no es tracta d'un estudi nou, sinó del resultat de l'estudi lingüístic que ha presentat a *Marines y boscatjes* (Julià, 1995, p. 55-56):

15. L'absència de referències a Pompeu Fabra o Casas Carbó es poden deure a la prudència que Ruyra devia creure necessària vistes les discrepàncies ideològiques entre Casas-Carbó i Jaume Massó i Torrents i Alcover. Alcover, per exemple, retira el llibre de *Contarelles* que la Biblioteca Popular de L'Avenç li havia de publicar en veure que en aquesta biblioteca apareixia un llibre d'Emili Littré sobre el *Positivisme* (Biblioteca de L'Avenç, 29, 1904). I argumenta haver-ne parlat amb Costa i Llobera (Carta del 08.12.1904). Biblioteca de Catalunya. Ruyra publicaria *Rondalles de poble* (1908) dels alsacians d'Erckmann-Chatrion per a *L'Avenç* (núm. 83).

16. De fet Ruyra es refereix a l'excursió que Alcover està fent amb Schädell en comentar que li envia el text definitiu de la ponència al Congrés per no saber havent «eixit de Mallorca» «ahont parava» (Julià, 1995, p. 69).

Mes, com era precís sortir del pas y els meus títols pera figurar en el «Congrés» no podian ser deguts més que a les meves obretes literàries (ben escasses per cert) vaig pensar que lo millor que podia fer era posar en ordre y exposar les meves idees sobre les formes gramaticals, y en especial les sintàctiques, de la escola moderna catalana del continent, tema, que'm té preocupat d'alguns anys ençà y en el qual cerco orientacions, que en alguns punts tal vegada hauré trobades.

La referència explícita a l'*Escola barcelonina*, és a dir al dialecte oriental, amb incidència al barceloní, com a centre del seu estudi en la creació del català literari, no devia agradar a Alcover, perquè el 21 de febrer de 1906 Ruyra li escriu una nota breu i seca en defensa de les seves postures, fruit —diu— de l'anàlisi lingüística, de les deduccions que se'n desprenen. Alcover devia demanar-li, llavors, una exposició d'aquestes idees lingüístiques que l'escriptor li ofereix en la carta següent, la del 10 de març de 1906. Ruyra treballa a fons la ponència. S'hi va dedicar tot l'hivern, mentre era a Màlaga. Diu que la refà més de vuit vegades i que constitueix un assaig molt extens, de més de «100 quartelles», on discuteix totes les formes de transgressions al llenguatge literari i els motius de discussió «interescolar». En referència, segurament, als possibles punts d'acords o discrepàncies entre els partidaris de basar el català literari en el model clàssic o el modern. No tinc notícia que s'hagi conservat aquest extens estudi. Finalment Ruyra decideix centrar-se sols en un aspecte.

El 12 de setembre de 1906 dóna el títol definitiu de la ponència: *Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Introduccions de quart ordre en la literatura catalana*. Amb el terme «quart ordre» al·ludeix a la introducció de les formes sintàctiques castellanes en les obres literàries. L'exposició té una llargària de setze quartilles que finalment va llegir en la sessió del 17 d'octubre de 1906 i va acompanyada d'un breu escrit on exposa les quatre conclusions que no va recollir en les *Obres completes* de Joaquim Ruyra de Selecta i que ara donem en apèndix.

L'escriptor hi demostra una gran finor lingüística. L'exposició es basa en la definició de llengua literària com a sistema lingüístic coherent, tancat i diferent al llenguatge comú (Alcover, 1908, p. 20):

Que'l pensament artístich sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa externa o formal y necessitat de comunicació; y que aquestes necessitats poden y solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.

Parla, doncs, de significat (*la riquesa interna o mental*), de significant (*la riquesa externa o formal*) i de comunicació, la situació necessària perquè el signe es pugui produir. Després, en el cos de la ponència, al·ludeix directa-

ment al terme «signe verbal» per referir-se al mot concret, al significat (Alcover, 1908, p. 478). Cal assenyalar la modernitat de l'exposició i, amb tots els matisos que calguin, el paralelisme amb el concepte de *signe lingüístic* esbossat per Ferdinand de Saussure justament aquell curs 1906-1907 en la Universitat de Ginebra i que es divulgarà anys més tard.

A continuació Ruyra explica els mecanismes bàsics a què ha de recórrer l'escriptor artista per crear-lo.

A partir de la llengua oral, la «parla viva», base de la llengua literària. I després, i per aquest ordre, cal crear llenguatge cercant:

1. En la pròpia llengua antiga. És a dir: en l'estudi de les obres dels nostres clàssics. («Llenguatge antiquat»).

2. En la llengua mare: introducció de llatinismes. Que ell anomena «construcció llatínica».

3. Creant paraules o expressions noves. Al·ludides amb els termes: «barbra introducció i lliure invenció».

Ruyra extreu aquests criteris, segons indica, de *l'Art poètica* d'Horaci. De fet, en parlar de l'antiguitat dels mots, Horaci menciona la font grega i els mots de nova creació com a formes de composició literària, també es refereix a l'evolució de la llengua oral i als canvis d'ús, però Ruyra va més enllà, en fa una elaboració important tenint en compte la situació i les necessitats del català i potser també fent-se ressò d'altres tractats poètics (Horaci, 2003, p. 124-126).

Finalment assenyala que aquest ordre lingüístic lògic ha trobat «una pertorbació perniciososa» en el nostre llenguatge literari a causa del poc coneixement que es té del català antic i, en canvi, de l'intens estudi del castellà. Per això en la conclusió de la ponència remarca la importància central de la fonètica i de la sintaxi, vera expressió de la mentalitat de tota llengua. Hi escriu (Alcover, 1908, p. 484):

La Fonètica i la Sintaxis son les grans fortalezes, d'hont tot l'idioma viu i prospera al abrigh. Si les entreguem no hi haurà res del nostre llenguatge que pugui aguantarse; el lèxich sucumbirà desseguida a la voluntat del conquistador.

Altres aspectes que es troben en el cos de l'exposició marquen una franca sintonia amb les propostes que aviat es discutiran en el marc de l'Institut d'Estudis Catalans. Per exemple els valors del *per / per a, perquè / per a què*, el rebuig del *doncs*, en al·lusió directa a Casas, i dels relatius *qual i quin* amb l'argument constant de buscar la «riquesa mental» de la llengua que pot donar sortida als calcs castellans. També apunta el tema de «llengua i dialecte», a la necessitat de triar els termes de qualsevol dialecte per enriquir la llengua literària i, alhora, aposta pels criteris de «generalitat» i «persistència», és a dir: de major capacitat comunicativa entre els territoris de parla catalana. Final-

ment, en l'àmbit de la divulgació, aposta per l'edició econòmica de les obres medieval que permetrà posar-les «en mans de tothom».

A tall de conclusió

Sens dubte, aquest és el text teòric més important que Ruyra va escriure. També es tracta d'un text fonamental de la història de la llengua catalana moderna, d'exposició brillant i lúcida, que ve a documentar un dels seus períodes centrals, constitutius i de repercussió immediata en les discussions lingüístiques de l'IEC.

El text encara té un altre caire, el d'explicitar el pensament lingüístic que havia dirigit la composició de *Marines y boscatjes* i en el qual l'ortografia, subjecte a una completa sistematització, sols n'ocupa una part.¹⁷

Joaquim Ruyra rebla i explicita en part el seu pensament sobre el llenguatge literari en dos textos posteriors; un de 1916, pròleg a una traducció de Frederic Clascar (*Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*) i l'altre titulat *Dues èpoques*, que correspon al discurs que va pronunciar com a president dels Jocs Florals de Barcelona de l'any 1922 i on es refereix i reprèn alguns dels problemes exposats el 1906.

En aquest discurs de 1922 Ruyra dibuixa clarament el malestar existent i la divisió entre els autors de la Renaixença i les noves generacions noucentistes. Ell mateix havia denegat la invitació de Francesc Matheu per formar part de l'Acadèmia de la Llengua Catalana l'any 1915 tot i que part dels escriptors de la seva generació com Caterina Albert o Àngel Guimerà, en seran socis. Ruyra era partidari decidit de la normalització que l'aprovació de les *Normes ortogràfiques* (1913) i l'edició del *Diccionari ortogràfic* de l'IEC (1917) impulsaven decisivament; però al mateix temps sentia el perill de veure postergada la pròpia obra, feta abans dels període normativitzador, com, de fet, va passar a molts autors modernistes.

Ruyra apunta un aspecte negatiu en aquest procés de normativització en assenyalar que en èpoques de grans gramàtics es produeix una decadència literària implícita. Es tracta d'un procés dolorós per a tot artista. En parlava el 1916 en la *Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*, on insistia en el trauma que suposa per a un escriptor no poder refiar-se de les formes lingüístiques que posseeix, l'haver d'adaptar-se constantment a la nova sinta-

17. En la reedició de *Marines i boscatges* (Joventut, 1907), Ruyra no es preocupa del tema ortogràfic. Comenta a Lluís Via que l'imprimeixi seguint l'ortografia habitual perquè «són ben pocs els punts d'ortografia, sobre'ls quals ting format un judici que'm sembla definitiu». En canvi, insisteix molt a corregir totes les «errates de concepte». La carta mateixa és una prova de l'evolució ortogràfica de Ruyra (Julià, 1995, p. 59).

xi, l'haver de modificar l'estil; al mateix temps que considera que és un privilegi viure un període interessantíssim, el de la transformació del llenguatge literari, que té en Carner, Ors, López-Picó, Sagarra els grans lluitadors. Escriu el 1922: «hauran aplanat en gran manera el camí als qui els succeiran, els qual podran aprendre d'ells en forma estilitzada una pila de fermes solucions de llenguatge que avui s'han hagut de muntar sobre els preceptes eixuts dels gramàtics». I en una mena de confessió apunta que: «més que les malalties, han esterilitzat la meua vena aquestes evolucions de llenguatge que d'any en any anava comprènent necessàries».

De fet, la reedició de *Marines i boscatges* de l'any 1920 amb un nou títol respon a l'intent de posar al dia l'obra antiga. *Pinya de rosa* torna a posar d'actualitat l'autor modernista i esborra en el mateix canvi de títol molts dels antics ressos. Ruyra es refereix al conflicte que viu en el pròleg: «artísticament» —escriu— «els trobava tan frescos i saborosos com el dia que brollaren de la meua ploma», no hi canviaria ni una frase, ni un mot, en canvi —afegeix— «lingüísticament hi trobava cada tara que em feia venir pell de gallina». El dilema és evident: si ha de seguir les normes de l'IEC, al qual havia ingressat a finals de 1918, desfà la seva obra original. Després d'una exposició detallada dels pros i els contres, finalment, s'inclina tan sols per corregir alguns castellanismes, els que «bonament podien esmenar-se sense alterar cap valor mental». I res de la sintaxi «car és ella quelcom tan entreteixit, que no pot tocar-se'n part sense capgirar tot el conjunt, cosa que m'obligaria a reescriure l'obra de cap i de nou». És tracta de mandra, de certa paràlisi? Hi ha moltes causes a ponderar.

En el segon volum de *Pinya de rosa* Ruyra oferia una bona mostra de la seva evolució —de llenguatge i estil— entre 1903 i 1920. La *nouvelle* que s'hi incorpora, *L'idilli d'en Temme*, datada pel mateix autor entre 1910 i 1920, n'és la mostra més fiable. Ruyra hi adopta el català normatiu, aplica el dialecte blanenc que ell mateix havia recuperat en els diàlegs dels personatges, hi fa descripcions i comparacions magnífiques, no cal dubtar-ho, però en canvi perd el llenguatge suggestiu, sensorial i evocador de 1903.

L'escriptor creia, però, que l'època dels gramàtics havia de passar, que era una època necessària, però no definitiva. I Ruyra sembla que la desitja àvidament segons l'expressió que utilitza, encara en el pròleg a *Pinya de rosa*, per queixar-se d'una certa moda que s'ha produït entre els escriptors que els porta a un abús dels neologismes i dels arcaïsmes, es queixa d'aquells autors que escriuen en «un català que sembla grec a la mare que va posar-los al món».

LLUÏSA JULIÀ
Secretària de l'Associació d'Escriptors
en Llengua Catalana

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni M. [ed.]. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (1908). Barcelona: Joaquim Horta, 1908.
- Annals dels Jocs Florals de Barcelona de 1896*. Barcelona: Consistori dels Jocs Florals, 1897.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Carroja-Barcelona: Afers, 2002.
- FABRA, Pompeyo. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: L'Avenç, 1912.
- GARCÉS, Tomàs. *Cinc converses*. Barcelona: Columna, 1985.
- HORACI. *Art poètica i Epístoles literàries*. Barcelona: La Magrana, 2003.
- JULIÀ, Lluïsa [ed.]. *Ruyra, inèdit*. Girona: Ajuntament de Girona, 1991.
- *Joaquim Ruyra, narrador*. Barcelona: PAM, 1992.
- [ed.]. *Epistolari de Joaquim Ruyra*. Barcelona: Curial, 1995.
- *Joaquim Ruyra*. Barcelona: Parsifal, 1996.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan. *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial: PAM, 2000.
- *La tasca gramatical d'Antoni M. Alcover*. A: GUISCAFRÈ, Jaume; PICORNELL, Antoni [ed.]. *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Palma de Mallorca, desembre de 2001. [En premsa]
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep. *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema, 1984.
- MANENT, Albert [ed.]. *Pompeu Fabra, 31 cartes*. Barcelona: Barcanova, 1990.
- MARQUET, Lluís [ed.]. *Fabra abans de Fabra: Correspondència amb J. Casas Carbó*. Vic: Eumo: Universitat de Girona, 2002.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Antoni M. Alcover i la llengua*. II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona: PAM, 1985.
- RUYRA, Joaquim. *Marines y boscatjes*. Barcelona: Joventut, 1903.
- *Introducció a la vida devota de Sant Francesc de Sales*. 1916. [Dins OC]
- *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1964. [Pròleg de Manuel de Montoliu]
- SEGARRA, Mila. *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries, 1985.
- *Pompeu Fabra: Una biografia*. Barcelona: Empúries, 1998.

APÈNDIX

El text que segueix no havia estat reproduït des de la seva publicació el 1908. Vegeu Antoni M. Alcover [ed.], *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona, Joaquim Horta, 1908, p. 20.

SECCIÓ LITERÀRIA

Tema I

JOAQUIM RUYRA, de Blanes, — *La nostra llengua en les obres literàries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Crítica d'introduccions sintàctiques de quart ordre en la literatura catalana*.

- I. Que el pensament artístic sent vers el llenguatge tres menes de necessitats essencials: necessitat de riquesa interna o mental, necessitat de riquesa externa o formal i necessitat de comunicació; i que aquestes necessitats poden i solen portar a la formació d'un llenguatge literari diferent, en part, del vulgar.
- II. Que el més bon ordre de fonts, que es pot seguir per satisfer millor la primera de les esmentades necessitats amb menys perjudici de la tercera, és el de la següents enumeració: —parla viva, —llenguatge antiquat, —construcció llatínica, —barbra introducció i lliure invenció. (*Vid. Horaci. Ep. ad. Pis. VII*).
- III. Que la poca afició a l'estudi del català antic i l'intens i general estudi del castellà, a la nostra terra produeixen en el bon ordre dels nostres coneixements lingüístics una pertorbació perniciosa al nostre llenguatge literari.
- IV. Que per evitar els danys de la pertorbació que s'assenyala en la conclusió anterior, cal fomentar l'estudi del català dels sigles d'or i aixecar veus de reprovació contra la introducció i sosteniment innecessaris de formes de quart ordre, i molt especialment de mentalitats sintàctiques castellanès.

Joaquim Ruyra i l'Institut d'Estudis Catalans

Són dues les imatges que ens vénen al cap quan volem evocar el Ruyra *ins-tituteur*. Una, de deixadesa i desolació, és la sorgida de la ploma i de la imaginació d'un jove i sarcàstic Josep Pla:¹

A la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, quan el veuen entrar, petit, encorbat, grasset, amb aquella expressió tan desolada d'home abandonat, tothom tremola. Els plecs de l'armilla plens de cendra i de llumins apagats, el barret espès de tinya sobre una cara mal afaitada, plena de barbs, les calces com dues boques de canó a la funerala, la corbata a tres quarts de quinze, les ungles vellutadament negres, els ulls mullats d'humors rogenes damunt d'unes bossetes de color de rosa, el bigoti torrat i caigut com una cortina esfilagarsada... Ruyra s'asseu davant la taula. Al mig, hi acaben de posar una plata de dolços. Ruyra és llaminer i es complau, abans d'engolir el producte delicat, de palpar-lo, de constatar la densitat de la crema, de digitejar sobre les gracioses flaqueses de la confitura, de cercar el punt més suau de la crosta de la xocolata.

— Que no menges? Són una delícia... [...]

Naturalment, ningú no menja. Quins treballs, però, per a fer-li entendre, amb la discreció exigida pel respecte, el desmenjament absolut que de cop i volta s'ha apoderat de la filologia oficial. Carner es troba una mica destemprat. Fabra s'inventa una diabetis ràpidament. Griera parla d'una prescripció facultativa. Esgotades les malalties, el darrer filòleg s'ha de defensar amb una qüestió de principis.

1. J. PLA, «Joaquim Ruyra (una petita aventura literària), 1958-1939», a *Homenots: Primera sèrie*, Barcelona, Destino, 1969, coll. «Obres Completes», vol. XI, p. 104.

Darrere d'aquest retrat no costa gens de veure-hi el gust per la facècia i fins la mala intenció de Josep Carner, company de Secció de Ruyra.² Ell també és el responsable de l'anècdota sobre *la gusarapa*, que reporta Joan Coromines a *Lleures i converses d'un filòleg*. La víctima en aquesta ocasió no va ser Ruyra sinó Lluís Segalà, per bé que l'escriptor va servir d'instrument per a una de les bromes pesades de Carner gràcies a una de les seves habituals explicacions sobre vocables populars. En sentir la definició del terme *gusarapa* que havia donat Ruyra («bestiola feréstega que s'esmuny amagadament a fora de les foscors bosquetanes a fora d'un catau tenebrós o del mig d'un jaç de fullam impenetrable»), a Carner se li va acudir d'anomenar *gusarapa*, per la seva semblança amb l'animaló, la capsa de cartró que contenia les cèdules de noms propis grecs i llatins amb què, en opinió de Coromines, Segalà martiritzava, amb pertinaça insistència, els companys de Secció. Carner no es va poder estar d'amagar-la-hi i de compondre un poema un bon dia que va sortir del cau on ell mateix l'havia entaforada.³

L'altre retrat de Ruyra que ens ve al cap no és tan cruel i injust com el de Pla, però tampoc no crec que li faci justícia. Li devem a Carles Riba, que ens descriu un decrèpit i solitari Ruyra a la darrereria de la vida:⁴

Finida la sessió de l'Institut d'Estudis Catalans, el dúiem a casa seva, llunyana d'un trajecte que no cobria cap transport, en el cotxet de Pompeu Fabra. Un cotxet minúscul, on anàvem els tres amb el xofer i tot d'embalums, entregirats, sobreposats, plegats. Plegat, gemegadís, barbotejant fórmules de gratitud, el trèiem delicadament, difícilment, mig d'esquena, mig de cantó, a la vorera del seu domicili. Aquell home aleshores tenia, no vuitanta anys, sinó vuit-cents, vuit mil. De sobte reprenia l'aplom, la testa de primer, amb aquell mateix gest característic de quan rompia a parlar, i que ara s'associa amb el desplegament de

2. Segons explica L. Julià (*Joaquim Ruyra*, Barcelona, Parsifal, 1996, p. 88), Ruyra no va llegir directament l'escrit de Pla que serviria després per al seu *homenot*, sinó que se'n va assabentar pels amics, però li va doldre especialment per qui en va ser l'inspirador, a qui considerava un excel·lent amic i, sobretot, un bon cristià.

3. El poema que Carner va dedicar al fitxer de Segalà i que reproduïx J. Coromines (*Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, 1971, p. 408) és el següent:

A poc a poc
 guaitant ça i lla
 surt del seu cau
 sota una tapa
 —ai, Segalà
 ni un punt no em moc,
 sento un rau-rau—
 La gusarapa.

4. C. RIBA, «Memòria de Joaquim Ruyra», *Obres completes*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1967.

les naixences; ens feia adéu amb la mà. I altiu malgrat l'encorbament de les espatlles, crescut, ferm, directe darrera la seva mirada, anava cap al seu portal i la seva més salva soledat.

Davant d'aquestes imatges esbiaixades i incompletes vaig creure urgent una descripció precisa i fidedigna de l'activitat que havia realitzat Ruyra durant els vint anys que va ser membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans per tal d'esborrar idees inexactes, visions imprecises i fer justícia a l'excel·lent escriptor i bon coneixedor de la llengua catalana que va ser Ruyra. Amb aquesta finalitat he consultat un total de 693 actes de la Secció Filològica i he anat veient, a mesura que llegia, com en les més de mil pàgines consultades s'alçava un *instituteur* molt diferent d'aquell que feia perdre la gana a Carner, pretextar una diabetis a Fabra i una indisposició a Griera per tal d'evitar menjar uns dolços que ell havia graponejat: un treballador incansable, disciplinat, complidor, bon col·laborador, un home no gens conflictiu —«fill de la pau», segons Riba—, respectuós amb les idees dels altres i fidel al president de la Secció. «Sóc testimoni d'aquesta fidelitat, estic per dir automàtica, amb Pompeu Fabra, amb Nicolau d'Olwer, per tantes hores passades junts, en regular sessió setmanal, a l'Institut d'Estudis Catalans», ens diu Riba.⁵

La incorporació a l'Institut d'Estudis Catalans

Ruyra va ser nomenat membre corresponent de l'Institut el 2 de maig de 1918, amb Miquel Costa i Llobera i Gabriel Alomar, en ple conflicte amb Mn. Antoni M. Alcover. Com a membre corresponent va assistir a tres sessions, en una de les quals sembla que ja va fer les seves primeres aportacions lexicogràfiques. El 12 de desembre del mateix any, per votació unànime, va ser elegit membre adjunt d'Àngel Guimerà. La seva primera compareixença a les sessions de la Secció Filològica va ser el 16 de gener de 1919, en un moment en què es treballava «en l'estudi de grafies de noms propis grecs i llatins», i ben aviat va accedir al càrrec de bibliotecari (el 31 de juliol següent), a la mort de Frederic Clascar.

El seu nomenament com a membre numerari no seria efectiu fins al 14 de març de 1930, malgrat que la presentació de la seva candidatura per ocupar a títol definitiu la vacant de Guimerà havia estat feta el 23 de setembre de 1926 i l'acord de nomenar-lo s'havia pres el 4 de gener de 1928. Enmig hi va haver els anys durs de la dictadura de Primo de Rivera, un temps que, malgrat la inactivitat general de l'Institut, va ser força productiu per a la Secció Filològica: són els anys de la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana*

5. C. RIBA, «Memòria de Joaquim Ruyra», *Obres...*, 1967.

de Pompeu Fabra. En aquell temps també es va donar el primer conflicte greu amb Antoni Griera, del qual, en part, va ser detonant la decisió de nomenar Ruyra membre numerari.

S'han donat diverses raons per explicar l'entrada de Ruyra a l'Institut. Segons Balcells-Pujol, cal veure el seu nomenament com una mostra de la preocupació que l'Institut tenia l'any 1918 per mantenir «l'equilibri politicoideològic que preservés l'autoritat a l'Institut per damunt de les desevinences partidistes, com s'havia fet en l'etapa fundacional, sense que això suposés naturalment, qüestionar l'hegemonia de la Lliga».⁶ L'Institut hauria volgut apaivagar les suspicàcies que en sectors conservadors i tradicionalistes —especialment balears, però no pas exclusivament— havien desvetllat els conflictes amb Miquel dels Sants Oliver (1914) i Mn. Antoni M. Alcover (1918). El nomenament conjunt de Costa i Ruyra, cristians, conservadors i amics de Mn. Alcover, i d'Alomar, intel·lectual d'esquerrres i enemic declarat d'aquest, no seria doncs fruit de la mera coincidència. Per Julià, en canvi, la raó «és el reconeixement a la seva obra i a la postura propera a les Normes de l'Institut que ha mantingut al llarg de la seva vida».⁷ Així, amb el nomenament de Ruyra l'Institut hauria buscat mitigar o fins silenciar les veus dels antinormistes que, després de la destitució de Mn. Alcover, s'havien deixat sentir encara amb més força. Però sembla que això no es va aconseguir, perquè, com Ruyra confessava amb tristesa a Mn. Josep Palomer l'any 1919, «el fet d'haver entrar a formar part de l'Institut m'ha proporcionat ja alguns enemics, cosa que no m'estranya en aquesta terra de capelletes literàries». No obstant això, l'elecció de Ruyra va ser molt encertada, perquè va ser un home conciliador i un fidel col·laborador de l'equip directiu de la Secció Filològica, amb Pompeu Fabra al capdavant, com es veurà tot seguit.

Els problemes de la Secció Filològica

Els anys que Ruyra va ser membre de l'Institut van ser anys difícils per a la institució i per a Catalunya. Van haver de trampejar una dictadura i una guerra civil. Però no va ser únicament la situació política del país allò que va posar pals a les rodes al funcionament normal de la Secció Filològica durant aquells anys, sinó que tot un seguit d'esdeveniments van mantenir en constant conflicte els seus membres. Ruyra va haver de prendre partit en la majoria de situacions conflictives i gairebé sempre ho va fer del costat de la direcció. Amb Pompeu Fabra, Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Mates,

6. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I: 1907-1942, Barcelona-Catarroja, Afers, 2002, p.109.

7. L. JULIÀ, *Joaquim Ruyra*, 1996, p. 85

primerament, i amb els dos primers i Carles Riba, després, van neutralitzar les intrigues dels tres exbecaris de la Diputació de Barcelona, Manuel de Montoliu, Pere Barnils i Antoni Griera, i, en concret, del darrer. Els principals conflictes en què es va trobar implicat Ruyra com a membre de la Secció Filològica van ser els següents: el projecte de creació d'una Societat Catalana de Filologia; la carta difamatòria sobre Fabra de Griera a Josep M. Milà i Camps; l'expedient que se li va incoar a Griera per utilitzar en benefici propi materials de l'Institut, i, per últim, el conflicte d'interessos creat per la confecció del *Diccionari català-valencià-balear*.

a) *El projecte de la Societat Catalana de Filologia*

Sembla que pels volts de l'estiu de 1919 el jesuïta Josep Calveras va voler crear una societat filològica que no va arribar a bon port, probablement per la intervenció de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, però que va ser la llavor de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura, de la qual Calveras en va ser secretari (1928-1936). El projecte d'aquesta Societat Catalana de Filologia es coneix gràcies a Narcís Iglésies, que en va trobar els estatuts al fons Calveras de la Biblioteca Balmes.⁸ Vistos avui, no sembla que hi hagi res en els estatuts que pogués haver creat un conflicte d'interessos entre aquesta societat i l'Institut, però sens dubte aleshores, amb massa sectors contraris a la normativa de l'Institut, el fet de veure aparèixer una nova entitat que volia, entre altres coses, «propulsar l'estudi i l'investigació de la llengua catalana: donar-les a conèixer fora de Catalunya i establir un intercanvi metòdic entre els filòlegs catalans i estrangers», i que tenia com a membres Montoliu, Barnils i Griera, va alarmar Fabra, que va posar de seguida fil a l'agulla per desactivar aquest projecte. En una sessió de la Secció (07.08.1919), en la qual hi era present Ruyra, es va posar en coneixement dels assistents els estatuts de la Societat i la circular en què es donava notícia dels seus membres i, «estudiada la identitat del seu pla amb el que té emprès l'Institut», es va acordar per unanimitat enviar als tres tècnics una comunicació on se'ls feia veure la incompatibilitat de càrrecs i se'ls instava a triar en el termini de dos dies a quina de les dues corporacions, Institut o Societat, volien servir. En la sessió següent (14.08.1919) es va informar de la decisió de Montoliu, Barnils i Griera de renunciar a ser membres de la Societat Catalana de Filologia i continuar treballant, en exclusivitat, per a l'Institut.

8. N. IGLÉSIES, *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*, tesi doctoral llegida al Departament de Filologia i Filosofia de la Universitat de Girona el 24 de maig del 2001.

b) *La carta d'Antoni Griera en contra de Pompeu Fabra*

Joaquim Ruyra també va prendre part en la condemna de la carta difamatòria que Griera va enviar, amb la seva firma i la firma falsificada de Montoliu, al president de la Diputació de Barcelona la tardor de 1926. Sembla que en aquesta carta Griera demanava a Milà i Camps que destituís Fabra com a director de les Oficines Lexicogràfiques i que el nomenés a ell. Segons Miracle, hi acusava a Fabra de ser un catalanista abrandat.⁹ Segons Balcells-Pujol, el degué denunciar de falta d'eficiència i d'estar fent el diccionari normatiu en el seu despatx de la Diputació per compte propi i per encàrrec de Francesc Cambó.¹⁰ En les actes de la Secció Filològica no hi ha constància del contingut d'aquesta carta, però sí que hi figura que va ser llegida en dues sessions (07.10.1926 i 14.10.1926), en la segona de les quals, per votació unànime (amb l'abstenció de Fabra), es va prendre l'acord de condemnar-ne el contingut i de fer un àpat d'homenatge-desgreuge —l'encarregat d'organitzar-lo va ser Nicolau d'Olwer—, «sens perjudici de prendre, quan calgui, altres acords». Entre els motius que van empènyer Griera a redactar aquesta carta hi degué haver el disgust per haver estat postergada un cop més la seva designació com a membre numerari de l'Institut, mentre que Ruyra havia estat proposat, sense oposició, per ocupar a títol definitiu la vacant d'Àngel Guimerà (23.09.1926).

En l'altre acord que la Secció va prendre a propòsit de l'afer Griera, també hi va participar Ruyra. Atenent-se al reglament, la Secció va demanar que, vist que Griera no havia assistit a cap de les sessions des del 5 d'agost de 1926, se'l donés de baixa com a membre adjunt, cosa que es va fer en l'únic ple celebrat l'any 1928. Ruyra ja havia donat abans mostres de disgust davant l'actitud vanitosa de Griera amb relació a Fabra i a Mn. Alcover i la hi havia retreta per carta. En aquesta carta, de l'any 1925 i no pas del 1924 com pensa Julià, s'hi fa referència a una carta anterior que Griera va escriure a Mn. Alcover (7.9.1925), en la qual li deia amb petulància: «Davant el món científic ni En Fabra, ídol de la política catalanista, ni V., protegit del Rei i del Directori, representen la Filologia Catalana: els representants som En Montoliu i jo.» Ruyra va considerar el fet d'escriure aquesta carta i d'enviar-la un acte d'immodèstia i, sobretot, d'imprudència i així li ho va deixar entendre a Griera:¹¹

Ella bastava a enemistar-lo amb l'un i l'altre d'aquests filòlegs, i no veig que això pogués remeiar cap mal de vostè, sinó, al contrari, abocar-lo a una situació més i més difícil. Va donar-se un esglai pueril, d'aquells que el món difícilment perdona. Va deixar entendre que vostè presumia de valer més que aquells

9. J. MIRACLE, *Pompeu Fabra*, Barcelona, Aymà, 1968, p. 536.

10. A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, 2002, p. 216-217.

11. L. JULIÀ (ed.), *Epistolari de Joaquim Ruyra*, Barcelona, Curial, 1995, p. 202.

mestres, i manifestar aquesta mena de presumcions és sempre de mal gust i d'efectes contraproductius. Mai no és un hom mateix qui té dret a graduar-se i classificar-se al davant dels altres. Aquestes presumcions, és cristià no fomentar-les dintre el propi cor, i, si un hom les hi té, ha de procurar, almenys, amagar-les i deixar que les pròpies obres i els doctes que les estudiïn es cuidin de fer un elogi que en la nostra boca mai no sona bé.

c) *L'expedient obert a Griera*

El conflicte de Griera amb l'Institut es va perllongar set anys més, perquè va continuar col·laborant-hi com a tècnic de les Oficines Lexicogràfiques, càrrec que ja havia ocupat abans de ser nomenat membre adjunt, fins a l'agost de 1935, que se li va rescindir el contracte, també per decisió unànime de la Secció Filològica. El detonant d'aquest últim episodi va ser la publicació del *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, de Griera. En una sessió de la Secció Filològica (18.06.1935), a la qual Ruyra va assistir, es va denunciar aquesta edició, feta «amb material de les dites Oficines, i així sense haver demanat autorització a llur Director, ni tan sols dir-ne un mot en el pròleg del primer volum ja imprès i a punt d'ésser llançat al públic», i es va acordar demanar al president de l'Institut que advertís la casa editora del *Tresor* perquè s'abstingués de tirar endavant la publicació. En les sessions següents es va parlar de l'expedient que, després de canviar impressions amb el president i el secretari general de l'entitat, s'havia decidit incoar a Griera (01.07.1935, 08.07.1935, 23.08.1935). En totes, va ser-hi present Ruyra, i també hi va ser en l'última en què es va tractar d'aquest tema (24.08.1935), on es van prendre, per unanimitat, els següents acords:

La Secció per unanimitat estima que li cal prescindir dels serveis de Mn. Antoni Griera a les seves Oficines Lexicogràfiques a partir de la present data i per tant, acorda: 1r) notificar-ho a l'interessat; 2n) ordenar al Sr. Comptador de l'IEC que suprimeixi el nom de Mn. Antoni Griera de la nòmina de personal de les Oficines Lexicogràfiques.

d) *La subvenció al Diccionari català-valencià-balear*¹²

Quan Francesc de B. Moll, després de la mort de Mn. Alcover, es va adreçar a l'Institut per demanar que aquesta entitat contribuís a eixugar el

12. Per a més informació sobre la història del *Diccionari català-valencià-balear* abans de la guerra civil espanyola vegeu: M. SEGARRA, *Pompeu Fabra: L'enginy al servei de la llengua*, Barcelona, Empúries, 1998, p. 179-186.

dèficit de l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*, que pujava 10.000 PTA (60 €), alguns membres de la Secció Filològica es van almar per la competència que hi podria haver entre aquest diccionari i el *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra. Aquest diccionari havia començat a veure la llum en fascicles —el primer dels quals havia sortit al carrer el novembre de 1930— i estava a punt d'aparèixer l'edició definitiva, en un volum. Es volia que, a l'espera del diccionari gros de l'Institut, aquell que s'estava confeccionant en les Oficines Lexicogràfiques i que la dictadura de Primo de Rivera havia alentit, tothom —tant catalans com valencians i balears— prenguessin el diccionari Fabra com a model i li reconeguessin autoritat normativa. Per això consideraven molt perillosa l'existència d'un altre diccionari que, atès el prestigi del seu impulsor i la competència del seu continuador, pogués convertir-se també en una obra de referència. Per poder-ho evitar van intentar convertir aquest diccionari en una obra d'autor —d'autor mort, és clar— i publicar-ne una selecció de materials i, quan Moll s'hi va negar, van fer mans i mànigues perquè cap institució pública catalana n'assumís el deute contret.

Joaquim Ruyra va fer costat a Fabra i als altres membres de la Secció en totes les decisions que es van prendre a propòsit del *Diccionari català-valencià-balear*, malgrat haver estat amic de Mn. Alcover i d'haver col·laborat en l'obra del Diccionari des de bon començament. Va votar favorablement la decisió (23.07.1932) que «essent el Diccionari publicat en ortografia diferent de la de l'Institut i sense subjecció a les seves normes, és una obra que l'Institut no pot recomanar, com a pertorbadora que és del lector i escriptor català i per tant no pot subvencionar-la», i també la declaració que, vist «l'alt interès dels materials aplegats per Mn. Alcover i els seus col·laboradors, l'Institut veuria amb gust que aquests materials —en altre temps estatjats a l'Institut— fossin publicats a la Biblioteca Filològica, en la mateixa forma que el *Diccionari Aguiló*», per a la qual publicació «podria encarregar-se de la tria i edició el mateix Sr. Moll». Un any més tard, després dels intents fallits de Moll per aconseguir que el Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la Universitat Autònoma de Barcelona li subvencionessin el Diccionari, quan ell mateix, a instàncies de Joan Coromines, es va adreçar per segon cop a la Secció Filològica, i aquesta va prendre l'acord unànim de ratificar-se en la decisió anterior d'incloure una tria dels materials d'Alcover en la col·lecció Biblioteca Filològica (23.07.1932), Ruyra també va subscriure l'acord abusiu de no fer-se càrrec de «cap dels compromisos que puguin haver contret el Sr. Moll i en el seu temps el mateix Mn. Alcover, sobre el material publicat o per publicar». En la sessió següent de la Secció Filològica, i després d'una reunió fallida de Moll amb Fabra i Nicolau d'Olwer i d'una altra carta d'aquest a la Secció Filològica, Ruyra es va afegir a la ratificació dels «acords de 20 de juliol de 1932 i 16 de setembre proppassat, amb el ben entès que mai en tot cas

la publicació correspondria més que als materials de primera mà i d'un real valor científic».

Crec que en aquestes votacions de Ruyra en contra de la subvenció al *Diccionari català-valencià-balear* no hi va haver cap decisió irreflexiva, presa simplement per fer costat a la majoria. Ell sempre va cooperar amb Pompeu Fabra en l'elaboració del Diccionari de l'Institut. Va participar activament en els debats sobre qüestions lèxiques i lexicogràfiques que durant els sis anys de la dictadura van tenir ocupats a part dels membres de la Secció Filològica i que van servir per a la confecció del *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra. Més endavant, després de la rescissió del contracte a Antoni Griera, Ruyra va veure amb bons ulls la decisió de Fabra de reorganitzar les Oficines Lexicogràfiques (26.08.1935) «per a emprendre tan aviat com es pugui la redacció del Diccionari General de la llengua», i va ser present en nou de les onze sessions que la Secció Filològica va dedicar a debatre aquesta qüestió. També va ser present en la sessió anterior al cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936 (09.07.1936), en què, davant la impossibilitat de seguir amb els treballs lexicogràfics, es va prendre la decisió de donar autoritat normativa al *Diccionari* Fabra, de fer-ne les modificacions i addicions que calgués, i d'estudiar la manera de fer-les arribar a les impremtes i al públic.

e) *Una sola discrepància: la designació de Carles Riba*

Joaquim Ruyra sempre va donar suport a les decisions majoritàries de la Secció Filològica. Si més no, això és el que deixa entendre el contingut de les actes.¹³ Sembla, però, que en una ocasió en va discrepar. Es tracta de la designació de Carles Riba per proveir la vacant de Mn. Alcover. Sembla que en una sessió de la Secció es va discutir la conveniència de designar dos adjunts, un de Mn. Alcover i un altre de Josep Carner (08.10.1931). La primera adjuntia hauria de ser per a Manuel de Montoliu; la segona, per a Carles Riba. Però no tothom degué estar-hi d'acord, i finalment només es va posar a votació una de les adjunties, la de Mn. Alcover, per a la qual es van presentar tres candidats. A més de Riba i Montoliu, hi havia Carles Grandó. El primer va ser elegit per majoria (3 vots), mentre que els altres dos van obtenir un vot cadascun. L'ambigüitat de l'acta corresponent a la sessió (15.02.1932) no deixa conèixer com devia anar el repartiment dels vots, però no costa gens d'imaginar. Els tres

13. Les actes de la Secció Filològica anteriors a la guerra civil espanyola, a diferència de les de l'Institut, són breus i no gens explícites. Aquesta brevetat i poca concreció no crec que fossin gratuïtes. La intenció —probablement evitar que algunes decisions controvertides es poguessin filtrar als altres membres de l'IEC— ha amagat també als ulls dels investigadors actuals el que realment degué passar en molts afers i ha deixat la porta oberta a la interpretació i a la suposició.

vots obtinguts per Riba li van ser atorgats pel grup de poder de la Secció, és a dir, per la tríada Fabra, Bofill i Nicolau d'Olwer. La incògnita és a qui va donar el seu vot Ruyra, a Carles Cardó o a Manuel de Montoliu. Probablement a aquest darrer. Crec que, si Ruyra li va negar el vot a Riba, per qui sentia afecte i admiració, degué ser perquè considerava que l'exbecari de la Diputació de Barcelona tenia prou mèrits i, sobretot, antiguitat, per cobrir la vacant deixada per Mn. Alcover.

Un afer de l'Institut: la destitució d'Eugeni d'Ors

He dit que Ruyra va ser un home no gens conflictiu i d'una fidelitat indestructible a Fabra, les decisions del qual va acatar sense queixa, però per damunt de tot va ser un home honest i amb un sentit molt arrelat de justícia. D'aquestes qualitats, en va donar mostra en el conflicte de l'Institut amb Eugeni d'Ors, en el qual, si bé va prendre part activa, al costat del seu amic el metge Ramon Turró, enemic declarat del secretari general, va actuar-hi força equànimement, i, si es va decidir per exigir la dimissió d'Ors, va ser, segons sembla, per fidelitat a Catalunya i a les seves institucions. La dimissió-destitució d'Ors de la Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, el gener de 1920, va desfermar una ferotge cacera per l'home que va arribar a institucions que en teoria eren autònomes del poder polític com l'Escola de Bibliotecàries i l'Institut d'Estudis Catalans, on el van fer fora de la Secretaria General amb pretextos totalment irrisoris.¹⁴ El conflicte amb aquesta institució va començar poc després de l'assemblea de la Mancomunitat. El 22 de gener en una sessió presidida per Puig i Cadafalch, Nicolau d'Olwer va llegir una carta d'Ors en què, per tal d'evitar que els esdeveniments poguessin portar molèsties a l'Institut, posava el seu càrrec a disposició del ple. En aquest moment, però, no es va prendre la decisió d'obligar-lo a dimitir, perquè els assistents (per set vots contra tres) van considerar que no tenien competència «per resoldre la qüestió plantejada», però que la seva «permanència a la secretaria general podria donar lloc a dificultats per a la perfecta vida de relació de l'Institut». En opinió de Balcells-Pujol, la declaració era una clara invitació a la dimissió. El nomenament, en la mateixa sessió, de Ramon d'Alòs-Moner com a membre numerari també es degué fer pensant substituir Ors. En contra del que sospiten Balcells-Pujol, Ruyra no va restar al marge d'aquell afer. Ell va ser un dels set assistents que van considerar una font de futurs conflictes la permanència d'Ors al capdavant de la Secretaria General i ho va fer influït, com ell mateix va declarar, per la lectura d'un article d'Ors a *La Publicitat*. Si bé no es va abstenir en aquesta pri-

14. Per a més informació sobre aquest greu afer que va excedir els límits de l'IEC vegeu A. BALCELLS i E. PUJOL, *Història de l'Institut...*, 2002, p. 101-114.

mera votació, sí que ho va fer en el segon dels quatre plens que es van fer sobre la qüestió de la Secretaria General. En aquest ple, en el qual Turró va presentar una sèrie de càrrecs referents a l'actuació d'Ors com a secretari general, Ruyra es va abstenir, en justícia, «perquè no vaig voler fer-me jutge d'uns fets que no coneixia». En la sessió del 15 d'abril de 1920, i darrere, Ruyra, que fins aquell moment s'havia limitat a votar amb la majoria o a abstenir-se per no creure's competent, va fer una llarga explicació a propòsit de la declaració que Pere Coromines havia fet, on aquest argumentava, en defensa d'Ors, que els acords presos en sessions anteriors, i contraris al secretari general, calia atribuir-los a mòbils externs a l'Institut. En la seva declaració Ruyra posava en evidència les dificultats per establir uns límits precisos entre els conceptes d'externalitat i internalitat, es preguntava fins a quin grau l'Institut era autònom amb relació a la Diputació que l'havia creat i que li havia donat les normes d'internalitat i d'externalitat, i amb relació a la seva substituta, la Mancomunitat; i responia que els fills —és a dir els membres de l'Institut— no podien en justícia restar indiferents davant d'un antagonisme amb la mare —la Mancomunitat— i per això s'havien de pronunciar a favor d'aquesta i en contra d'aquell que havia gosat qüestionar-ne l'autoritat. Ruyra acabava el seu parlament, reproduït quasi íntegrament en acta,¹⁵ insistint en la necessitat «que es vagi a la renovació del càrrec de Secretari general». Com que la declaració va resultar massa llarga i complexa per ser posada a votació, se li va demanar que fes una proposta per escrit i signada, cosa que va fer, amb l'ajut de Turró. La proposta de Ruyra redactada per aquell, després d'una breu discussió, va ser posada a votació i aprovada per onze vots a favor, tres en contra i una abstenció. En la mateixa sessió va ser elegit com a secretari Ramon d'Alòs-Moner per onze vots, enfront dels dos obtinguts per Ors i un per Turró, probablement del seu amic, Joaquim Ruyra.

Les aportacions de Ruyra a la Secció Filològica

He dit que Ruyra va ser un home feiner i complidor. L'endemà d'haver accedit a l'Institut, ja es degué marcar un programa d'actuació que el va portar a acceptar, amb disciplina i bonhomia, les obligacions que determinaven els seus càrrecs, primerament com a membre adjunt i bibliotecari, després com a membre numerari. Va assistir amb una assiduitat sorprenent a les sessions de la Secció Filològica i als plenaris de l'Institut, atesa la seva salut precària i les seves responsabilitats com a propietari rural. La regularitat amb què hi va comparèixer només és comparable a l'assiduitat del president de la

15. Vegeu l'acta de la sessió general del dia 15 d'abril de 1920 a les actes del Ple, llibre 11, p. 216-218.

Secció, Pompeu Fabra. Un exemple de la seva capacitat de feina i de la rapidesa amb què solia complir els encàrrecs que li feien, la tenim en la confecció de la biografia de Joan Maragall. En una sessió de la Secció Filològica (14.03.1932) es va prendre la decisió de redactar, per a la commemoració del 25è aniversari de l'Institut que s'esqueia aquell mateix any, les biografies dels quatre membres de la Secció que havien mort. Fabra hauria de fer la de Mn. Alcover; Nicolau d'Olwer, la de Frederic Clascar; Riba, la d'Àngel Guimerà, i, finalment, Ruyra, la de Joan Maragall. El primer a enllestir la seva biografia va ser Ruyra, que la va presentar a examen deu sessions més tard (23.05.1932). Els altres les van presentar fora de termini: Nicolau d'Olwer, dos anys més tard (25.05.1934); Fabra, gairebé tres anys després (04.03.1935); i, finalment, Riba, tres anys i dos mesos després (02.07.1935).

a) *L'assistència a les sessions de la Secció Filològica*

De les 693 actes de la Secció Filològica, que abracen el període comprès entre el 16 de gener de 1919, dia que Ruyra hi va comparèixer per primera vegada després del seu nomenament com a membre adjunt d'Àngel Guimerà, fins al 6 de febrer de 1937, dia que s'acaben les actes a causa de la guerra, se'n fa referència en un total de 585 actes, és a dir que Ruyra va ser present en el 84,4 % de les sessions de la Secció Filològica. Sembla que només hi va deixar d'assistir, de manera sistemàtica, un cop a l'any pel juliol —temps de la recollida del suro a les Gavarres, on tenia extensions d'alzinars— i, ocasionalment, a causa d'una malaltia o per un greu trasbals. Per exemple, l'incendi que es va declarar al Montnegre i a les Gavarres el 4 d'agost de 1928 el va obligar a absentar-se de l'Institut durant set mesos. L'última sessió a la qual va assistir va ser la del 3 de maig i es va tornar a incorporar als treballs de la Secció el 29 de novembre. Com explica Julià,¹⁶ durant aquest temps Ruyra va estar molt ocupat. Va organitzar una campanya de recollida de diners a la premsa (a *La Veu* i a *La Publicitat*), que va durar fins al gener de 1929. També se li van retre dos homenatges: el Festival Pro-Gavarres, celebrat el 20 d'octubre al Palau de la Música a iniciativa de l'Orfeó Català; i l'edició, el mes de novembre, de les seves últimes proses amb el títol *Entre flames*, per encàrrec de Josep Maria Junoy. A causa del primer avís del que seria un greu atac cardíac va deixar d'assistir a les dues últimes sessions del febrer de 1929. L'estiu d'aquell mateix any va morir la seva germana Maria i ell va patir un gravíssim infart que el va apartar de la feina fins al mes de desembre. Llevat d'aquestes comptades absències per raons de força major, Ruyra va ser un habitual de les sessions de la Secció Filològica i un col·laborador imprescindible de Fabra en els dos pe-

16. L. JULIÀ, *Joaquim Ruyra*, 1996, p. 91-93.

ríodes més durs i difícils pels quals va passar l'Institut d'Estudis Catalans, la Secció Filològica i Catalunya: la dictadura de Primo de Rivera, la República i la Guerra Civil espanyola. En el primer període, les seves consultes i aclariments lèxics van distreure el personal; en el segon, les aportacions sintàctiques a unes normes sintàctiques que sembla que va començar a preparar Pompeu Fabra van ser constants, malgrat l'edat i les penúries econòmiques per les quals va haver de passar per culpa de l'espoliació del seu patrimoni.

b) *La feina de Ruyra dins de la Secció Filològica*

Ruyra va tenir dos grans amors pel que fa a l'estudi de la llengua catalana: el lèxic, primordialment de la llengua viva, i la sintaxi. Riba ja va assenyalar aquests dos centres d'interès, per bé que no va ser del tot just en la valoració de les seves habilitats:

Compareixia ara i adés a les sessions amb llargues llistes de mots i de girs, en concienzosa contribució a l'aplega de materials per al diccionari. També, més curiosament, ens portava veritables fulles d'experiment per a la solució de problemes sintàctics; un experiment que de vegades ens deixava atònits per la seva grauitat, i que jo en diria d'escaquista, si no hagués estat més pregonament de poeta.

Cap dels treballs que va fer sobre lèxic i sintaxi van ser per encàrrec de la Secció Filològica. Tampoc no se li va confiar ni la direcció ni la supervisió de les diferents feines que durant aquells anys van dur a terme les Oficines Lexicogràfiques, al davant de les quals hi va ser en tot moment Fabra i altres col·laboradors seus (Griera, Riba, Montoliu, Casacuberta, Coromines): *Diccionari Aguiló*, *Atlas Lingüístic*, *Nomenclàtor*, *Butlletí de Dialectologia Catalana*, «Biblioteca Filològica», Oficina de Correcció d'Originals. Tampoc no va prendre part en cap de les comissions que es van muntar en diferents moments per reorganitzar les dites oficines i reorientar algun dels treballs en curs. D'això, com de les decisions importants, sempre se'n van encarregar les dues triades de poder de la Secció durant aquells anys: en primer lloc, la formada per Fabra, Nicolau d'Olwer i Bofill i Mates; després de la mort d'aquest, la formada per Fabra, Nicolau d'Olwer i Riba.

No obstant això, el contingut de la majoria dels vuitanta-tres treballs que va llegir Ruyra en aquell període respon a les dues tasques a què es va dedicar prioritàriament la Secció Filològica: la confecció d'un diccionari general de la llengua catalana i la redacció d'unes normes sintàctiques. Cap de les dues tasques va arribar a bon port, per diverses raons, entre les quals convé destacar les greus vicissituds polítiques.

Si ens atenem a la informació que ens donen les actes, sembla que els anys més productius de Ruyra dins de la Secció, van ser els tres primers (el 1919 va

llegir tretze treballs; el 1920, onze treballs; el 1921, deu treballs), mentre que els menys productius van ser els de la dictadura de Primo de Rivera, però no s'ha d'oblidar que en aquest darrer període hi ha un buit de dos anys en les actes i que, quan n'hi ha, són menys explícites que mai, rutinàries, de vegades mers llistats de paraules. També els anys de la República i de la guerra civil, amb l'excepció de 1931, any que es va superar el nombre de treballs (catorze), són pobres en treballs de Ruyra: sis treballs el 1932; un, el 1933; quatre, el 1934; un, el 1935; cap, el 1936.

La imprecisió i la brevetat de les actes de la Secció Filològica en el període previ a la guerra civil, defectes que es mantenen inalterables a pesar del canvi de secretaris (Carner, Bofill, López-Picó), no ajuden gaire a conèixer les propostes de Ruyra ni tampoc els arguments que va adduir en defensa d'alguns vocables o accepcions. Només he pogut saber quins vocables va presentar a discussió i que Ruyra solia llegir llargues llistes de paraules i accepcions, cosa que degué contrastar amb la sobrietat i concisió de les propostes de Pompeu Fabra. Amb un exemple n'hi haurà prou per imaginar-nos com degueren anar les coses. L'acta de la sessió del dia 3 d'abril de 1927 recull:

Ruyra llegeix notes sobre les paraules: *esclatar, esplotar, esclat, explosió, esclafir, esclafit, encuirar-se, esbornegar, esbornac, esboranc, encanyissar-se, escanyassar-se, engargussar-se, encarcanyar-se, escupidor, engargussar-se, encarcanyar-se, escupidor, escorball, escórrec, escorrensat, escorça, escorxit, salpebrar, escotilló, escotia, escontier, escriidassar, escriidassar-se, escrieix, escanar, esquilmarmar, eixonant, escatir, escrita, encrostar, encrostinar, encrostonar, escudet, escumadora, escorridora, escuradeta, escurribanda, escamisar, esgargamellar-se, esfreixurar-se, esborneiar, esbaneiar-se, esgambi.*

L'acta també recull els pocs vocables que es posaren a discussió per al Diccionari: «S'examinen: *escriu, escriuixir, esfereir, escudrinjar, escuma, espuma.*»

Malgrat que la majoria dels treballs que va llegir Ruyra a les sessions de la Secció Filològica van ser deguts a la seva iniciativa, n'hi ha uns quants que va fer per encàrrec de la Secció. Per exemple, la revisió d'uns quants diccionaris marítims i la confecció de qüestionaris de la vida del mar. També sembla que se li va encarregar de col·laborar amb Lluís Segalà en l'establiment de criteris de transcripció de noms propis llatins i grecs (28.07.1931), és a dir en la famosa *gusarapa*, que ocupava l'atenció dels membres de la Secció Filològica el dia que Ruyra s'hi va incorporar i de la qual encara se'n parlava en l'última sessió (06.02.1937). Quant als diccionaris marítims, sembla que Ruyra es va ocupar de revisar el de Rafael Monjo i Segura, presentat per Bofill, i que no va ser del gust de Fabra, raó per la qual li va demanar a Ruyra que s'ocupés de revisar-lo (30.06.1920). A propòsit de l'estudi encomanat, Ruyra va fer diverses consultes de termes marítims: *llast, sona, llinyar, posta* (26.08.1920). Tres mesos després, «El senyor Ruyra fa remesa a la secció, comentant-lo, del diccionari Ma-

rítim, l'estudi del qual li havia estat encomanat. Hom acorda que es procedeixi a fer els qüestionaris de la vida del mar.» Sembla que de la confecció d'aquests qüestionaris també se'n va ocupar Ruyra, que en sessions posteriors va llegir notes sobre noms d'ocells marins (28.10.1920) i sobre els vocables *alample*, *corriola*, *tonyinaire*, *goler*, *matifoc*, *roc* i *catrast* (04.11.1920).

Ruyra també es va ocupar de revisar el diccionari marítim del seu amic Emerencià Roig i Raventós.

La feina de revisió degué durar més de dos anys, des del 16 de desembre de 1920, que Ruyra «presenta a l'Institut dibuixos nàutics d'Emerencià Roig, amb el *Vocabulari de les construccions i estris afins a la barca de mitjana*», fins al 26 d'abril de 1923, que la Secció Filològica va premiar la *Contribució al vocabulari de la marina catalana, ex aequo* amb el *Vocabulari de l'art de la navegació i de la pesca* de Joan Amades. Del fet que Ruyra es va ocupar de revisar aquest vocabulari en tenim notícia no sols per les actes de la Secció Filològica sinó també perquè, entre els seus papers personals, es va trobar una llista de paraules amb el títol *Vocabulari marítim d'E. Roig*, que va ser reproduïda a l'edició de les *Obres completes* de Ruyra, i atribuïda la seva confecció, erròniament, a una consulta del mateix autor.

c) Identificació d'alguns treballs de Ruyra

Dels vuitanta-tres treballs de Ruyra llegits en sessions de la Secció Filològica només n'he trobat uns quants. En primer lloc n'hi ha sis que es troben a l'arxiu de l'Institut. Són els següents:

1. Un manuscrit sense títol de sis pàgines, amb data de 19 d'octubre de 1922, on es donen arguments en contra de les grafies *prendre*, *aprendre*, *reprendre*, *reemprendre*, *comprendre*, *emprendre* i *sorprendre*. Sabem per l'acta corresponent que va ser llegit el mateix dia davant de la Secció Filològica. S'hi tracta el mateix tema que Ruyra ja havia tractat en tres articles publicats a *Catalunya* els anys 1913 i 1914.

2. Un manuscrit de cinc pàgines, amb data del 14 de desembre de 1922, titulat *La família de la por*. Va ser defensat per Ruyra el 13 de setembre en sessió de la Secció Filològica. Sembla que Ruyra va fer una primera versió d'aquest escrit per encapçalar la segona edició de *Marines i boscatges*. L'estudi que es troba reproduït a les *Obres completes* (p. 884-886) és idèntic, sense la nota final sobre «Espasme o pasme».

3. Un manuscrit d'onze pàgines, sense datar, amb el títol *El verb apoyar i els seus similars catalans*. Aquests degué ser el treball que, amb el mateix títol, Ruyra va presentar el 15 de febrer de 1923 davant de la Secció Filològica. És una versió gairebé idèntica a la que es reproduïx a les *Obres completes* (p. 886-893): és més extensa que aquesta, per bé que també incompleta.

4. Un manuscrit de cinc fulls, sense datar, titulat *Fonetització catalana dels substantius llatins terminats en -ulum en l'acusatiu*. L'últim full no es correspon al títol: està dedicat a l'adjectiu *amatent*. Aquest treball resulta difícil d'identificar. No sé si degué ser la contribució de Ruyra a l'estudi que pels volts de l'agost de 1931 la Secció Filològica estava fent sobre com transcriure al català les paraules llatines de la 3a declinació (tema en *n*): *home, vertígen, examen, sang, glúten*, etc. Dins d'aquest escrit de Ruyra figura un petit estudi sobre el resultat que hauria donat en català la paraula llatina *inginem*.

5. Un manuscrit de tres pàgines, escrit per les dues cares, sense datar, titulat *L'imperatiu del verb veure*. L'he trobat a l'interior d'un exemplar de *La Nova Revista* (vol. ix, núm. 31, juliol de 1929), on hi ha un article de Ruyra sobre el mateix tema, però no pas idèntic. Sembla que aquest escrit va ser presentat davant de la Secció Filològica en dues sessions (31.12.1931 i 14.01.1934).

6. Un manuscrit de set pàgines, sense datar, titulat *Estudi de la partícula pronominal hi en el dialecte central*. Probablement va ser llegit en la sessió del 31 de desembre de 1931, atès el que diu l'acta corresponent: «El Sr. Ruyra llegeix una nota sobre les combinacions haver i veure i diversos pronoms i adverbis.»

Feia anys que Ruyra s'interessava pel pronom adverbial *hi*. En va parlar a Mn. Alcover per carta (21.04.1925).¹⁷ També en parlava a l'estudi sobre *El parlar de Blanes* que va escriure com a pròleg a *En Garet a l'enramada* i en l'estudi reformat que amb el mateix títol va ser recollit a les *Obres completes* (p. 828-837).

Els altres treballs presentats per Ruyra a la Secció Filològica es troben entre els seus papers personals —alguns han estat reproduïts, sense identificar, a les *Obres completes*—, o s'han perdut. Caldria fer l'inventari dels que s'han conservat i una més acurada identificació a partir de les indicacions de les actes de la Secció Filològica, com a homenatge al Ruyra lingüista.

MILA SEGARRA
Vocal de la Junta de la Societat Catalana
de Llengua i Literatura

17. L. JULIÀ (ed.), *Epistolari de Joaquim...*, 1995, p. 47-50.

L'escritura de Joaquim Ruyra

L'escritura de Ruyra demana que el lector vegi, físicament i intel·lectualment, el que ell explica. El temps de la lectura és determinat o marcat, en cada lector, pel temps que li costi situar en els sentits i en la intel·ligència el que Ruyra escriu. El text de Ruyra postula una lectura que produeixi en el lector una atenció i una tensió proporcionalment equivalents a les que l'escriptor ha esmerçat en l'escritura.

Així, l'escriptor, en observar «un efecte interessant» («davant de cada objecte de la naturalesa, i sobretot dels que fereixen d'una manera especial la sensibilitat»), ha de pensar «quines paraules podrien pintar-lo». Pintar-lo. Més d'un cop va recórrer Ruyra a la comparació amb la pintura: de l'escritura amb la pintura. I en va concretar algunes implicacions: cal matisar, i doncs saber «quin adjectiu» convé usar en cada cas; també que hi hagi «un moviment», o una aparença de moviment, i ara cal trobar un «verb» que el reveli, aquest moviment; i, encara, l'escriptor ha de preguntar-se amb què el pot comparar, aquest objecte natural o efecte interessant. Aquesta actitud activa que ha de tenir davant tot allò que li resulti interessant l'ha de mantenir com a lector, perquè «l'activitat és mare de la inspiració» mentre «la passivitat», diu, n'és «de reminiscències». ¹ I és aquesta, l'actitud de lectura que el text de Ruyra demana: la que ell recomanava als escriptors que tinguessin.

1. De l'assaig «L'educació de la inventiva» a Joaquim RUYRA, *Obres completes*. Pròleg: «La vida i l'obra de Joaquim Ruyra», estudi crític per Manuel de Montoliu. Recopilació i notes de Josep Miracle, Barcelona, 1949 (1964), 698 i s. A partir d'ara OC.

El lector ha de veure el total, la pintura —totes les paraules, el que diuen— però ha de fixar-se com ho expressen, amb quins matisos —ha d'estar atent als adjectius, diu—, i en la vividesa del conjunt, que Ruyra troba que són els verbs a particularment produir-la. El lector no ha de perdre de vista què compara amb què, l'escriptor.

El que, així fent, veu qui llegeix no és però l'efecte interessant que ha estat objecte de l'escriptura sinó el text que en resulta. El lector llegeix paraules, un text. I aquest text s'ha apropiat de l'objecte i n'ha usurpat el lloc. Ruyra n'és plenament conscient. No és el pintor que troba el que ha pintat en el seu quadre sinó el pintor que ofereix el quadre en si, el que ha pintat.

Ruyra ofereix el text i sap que el text es fa amb paraules. La seva atenció, sempre, al lèxic i a la gramàtica prou ho il·lustren. Josep Maria Capdevila² va saber representar la relació —activa, creadora— de Ruyra amb el diccionari: el diccionari dóna definicions, diu Capdevila, però és l'escriptura que fa els mots concrets i expressius.

Hi ha, ben cert, la llengua com és parlada. I cal sempre estar-hi atents. Ruyra recorda Verdaguer, que tan excel·lentment va saber afaïçonar la parla de la gent, convertir-la en text amb un tacte que pot fer passar per alt l'ús literari que en fa. També Ruyra, en tornar de Barcelona a Blanes, després del parèntesi madrileny —que tants de suggeriments romàntics ha suscitat³—, en decidir «l'adopció de la llengua pròpia», ho feia sabent-se «ric de lèxic popular i d'agre catalanesc».⁴ Fins aquí la parla, la llengua viva que és el material necessari per a l'escriptura. Ruyra és del tot conscient que, si aquest material ha d'esdevenir text, literatura, cal treballar-lo: estilitzar, diu, sistematitzar, trobar matisos.

Aquesta feina es fa dins i no fora. En una taula de treball. I a la taula hi tenia el diccionari. Els diccionaris: de llatí, de francès, el Labèrnia i després el Fabra, segons explica Capdevila.⁵ El seu material eren les paraules.

El narrador que recorda «una tarda per mar»⁶ de quan era un noi, per fer veure com va ser d'abundosa la pesca d'aquella tarda escriu: «L'hora fou, certament, bona. Ne voleu, de jodrioles virolades, de serrans clapejats d'or i púr-pura, d'estudiants revestits d'escata negra, de tords, de vaques serranes? Ne voleu?» La pregunta és si escriu peixos o paraules. El lector, ha de conèixer els peixos de què parla? Conèixer-los fora del text, vull dir; dels mots que els signifiquen.

2. «Joaquim Ruyra» a *Estudis i lectures*, Barcelona, 1965, p. 174 i s.

3. M. de MONTOLIU a OC, p. 24 i s.

4. *Estudis i lectures*, 1965, p. 175.

5. V. COMA I SOLEY, «Enquesta al mestre Ruyra», *Esplai*, núm. 125 (22 d'abril de 1934), p. 186 i s.

6. OC, p. 133 i s.

Les jodrioles més de l'aspre catalanesc no poden ser. Al Fabra de damunt la taula no podia trobar-les: només hi eren en la forma més general, julioles, i aclaria que eren lluernes. Ara, en el text arriben després que en Volivarda n'hagi pescat dues «que debategaven; mostrant per tots cantons la coloraina de llur cos: tan viva i fresca, que semblava que un hom s'hi hagués de tacar la mà a l'agafar-les. Dues jodrioles!» Aquesta presentació del peix va dels ulls a les mans: sollicita els sentits del lector però li dóna prou indicis per imaginar el peix del text, per veure què hi fa, que és introduir els batecs, el color. Remet a l'experiència, per escassa que sigui, del lector, li recorda com es mou el peix acabat de treure de l'aigua, l'efecte —de vida, de frescor— que aquest batec infon als colors, generalment no uniformes, del peix.

La segona vegada que apareixen les jodrioles, n'hi ha prou amb l'adjectiu («virolades»), perquè després vénen els serrans, que potser són, o eren, de més ben identificar, i són «clapejats d'or i púrpura». I després els estudiants, que són castanyoletes, i que Ruyra ens presenta «revestits d'escata negra». Hi ha així una gradació: de primer, els colors varis i vius pertot; després, clapes groguenques i vermelloses; després, la foscor, el negre, que es presenta ara, d'acord amb la comparació implícita en el nom dels estudiants, com un vestit —són a més peixos d'escata, ens recorda Ruyra. A continuació, només els noms: els tords, làbrids, i les vaques serranes, una mena de serrans. De mica en mica el ritme, la construcció —o sigui, els mots i com es relacionen— s'imposen sobre la cosa en si —sobre els peixos que representen o diuen—, la suplantem. La repetició de «Ne volem?» en Ring-Komposition acaba de significar aquest triomf dels mots, del lloc que ocupen, de la relació entre ells. Els matisos de la veritat esdevenen matisos del text. La resposta és que Ruyra escriu paraules, no peixos. No podem dir que aquestes paraules no siguin realment peixos ni que aquests peixos no siguin dits en el text amb el nom que la gent els dóna —i amb el nom que els dóna en un lloc concret. Però en canvi sentim que s'integren en el batec i el color de l'escriptura per raó d'una seqüència que construeix un ritme, un sentit autoreferencial. Les paraules s'imposen.

Gabriel Ferrater va agradar-se de practicar una lectura més aviat al·legòrica, si en tinc un record correcte, del relat que dóna títol a *La parada*,⁷ el segon recull de proses de Ruyra, que Carner havia aconseguit que publicqués a l'Editorial Catalana el 1919. Al·legòrica en el sentit que hi llegia una mena d'estructura profunda entre els dos pols constituïts per la incapacitat del narrador d'adaptar-se a la realitat, d'una banda, i el catolicisme com a lloc on coexisteixen la bestialitat i les conviccions ètiques —val a dir, com a realitat—, d'altra

7. S'hi refereix també Jordi CASTELLANOS, «Joaquim Ruyra» a M. de Riquer, A. Comas, J. Molas, *Història de la literatura catalana*, VIII, Barcelona, 1986, 574. Cf. G. FERRATER, *Sobre literatura*, Barcelona, 1979, p. 128-129.

banda. No m'interessa discutir aquesta lectura, en part segurament bastida per fonamentar la tesi que Ruyra havia de fracassar com a novel·lista, sinó remarcar que implica que la prosa de Ruyra pot ser llegida més enllà d'ella mateixa. Però bàsicament en termes d'argument i de caràcters: les situacions, i els nois que s'hi troben i les creen, arrossegueu un plus de significació, més enllà de la literalitat de l'escriptura. I remarcar també que això mateix pot ser plantejat, des d'un fonament més objectiu, en termes de construcció de la seva prosa, observant la manera com la llengua s'hi realitza literàriament. Des d'aquesta perspectiva no en resulta el fracàs de Ruyra com a novel·lista. D'altra banda, que voldria dir, això? És que del fet que Carner no hagués escrit una novel·la que volia escriure se'n deriva res que afecti el seu valor com a poeta i com a prosista; com a escriptor? De l'observació de la manera com està construïda la prosa de Ruyra —dels mots a la sintaxi i a les figures de dicció— el que resulta és l'evidència de la sòlida compleció d'un text que suplanta la realitat, autoreferencial. Des del punt de vista de la literatura el que importa és el que tenim, no el que no tenim que no ha existit mai —és igual per quina raó.

Pel que fa a l'argument i als caràcters, també són bàsicament la manera com són disposats, literàriament. Sempre hi ha una gradació, fins a un clímax, que pot acabar la peça o bé ser el punt d'arrencada d'una conclusió o d'una nova gradació, sovint en sentit invers. O bé l'argument és l'expectació que crea, sobretot mitjançant diverses figures de retardació: l'efecte que vol fer, més que no la cosa contada. No és que l'argument no sigui important. Però són més importants les paraules que el van presentant i conduint. Sovint el que conta Ruyra és una ocasió extraordinària: una tarda excepcional, d'anar a pescar en comptes d'anar a escola, a *Una tarda per mar*; una nit curulla d'experiències, a *La parada*; un fenomen no pas habitual i els seus efectes a *Mànegues marines*; una visita inesperada i de gran transcendència a *Les coses benignes*. O hi du, a un fet extraordinari, com és el suïcidi de la protagonista, enfollida, a *Jacobé*. Són estampes dramatitzades, els formants de les quals han estat disposats per aconseguir uns efectes sobre el lector. Per això el lector ha d'estar atent a la retardació, a les gradacions; als diversos clímaxs que afecten tant el total del relat com els períodes i els sintagmes. Igualment els personatges. Normalment són concisament descrits, buscant els trets més distintius, i després se'ls deixa que es mostrin, pel que fan i pel que diuen. Així en Xaneta usurpa el protagonisme del narrador a *La parada*:⁸ la seva relació amb en Lluís, la seva astúcia i covardia, la burla, després, fent-se l'home, van mostrant-lo al lector, i el narrador controla els efectes amb diversos procediments; per exemple, fa que, ell només dels tres nois, conti una rondalla, i el retrata en profunditat tant pel tema tractat —de fet és una facècia sobre el tarannà d'algunes dones a partir de la mare de Sant Pere, que la rondalla assu-

8. OC, p. 301 i s.

meix que és a l'infern— com per la manera de contar-la («va mig cloure les parpelles, somrigué per sota el nas amb un aire entre picardiós i beatífic i, amb una verba seguida, seguida, tot llepant-se de tant en tant els llavis, com si se li emmelessin del seu bell dir, va explicar-se de la següent manera»).

També, és clar, perquè *La parada* porta, sense donar-ne indicis rectes, a una sorpresa final, que en Xaneta va matant, tan tranquil·lament, les femelles dels ocells caçats. Quan hi arribem, sabem que tota la història hi tendia, però mentre hem anat seguint les vicissituds dels nois res no indicava que tot plegat hagués d'acabar d'aquesta manera. Així Ruyra perfila els trets d'un noi que, com un angelet, diu, conta i fa sense escrúpols morals —potser, de fet, sense consciència— el que ell va escrivint que diu, conta i fa.

Malgrat la importància en el relat de l'argument i dels caràcters, més important és sempre el relat en si. Algun cop, de fet, no n'hi ha, d'argument i de caràcters. Així, *Avís misteriós*⁹ és un somni premonitori. La gràcia és que no sabem que era un somni fins al final mateix. El narrador ens ha portat per una casa silenciosa, amb resos i plors («Allí es passava un gran disgust, un disgust que jo el sentia encara que no en recordés els motius.»), hem assistit a l'aparició de la seva mare («Tota trasposada i esblanqueïda.») i hem acompanyat mare i fill en un estrany camí, a peu, a través d'una sureda abandonada, fins a una inesperada estació («érem al mig de la planura i al davant d'una estació i d'una via de ferrocarril que es perdia al lluny del lluny»); allí, la mare puja al tren i no permet que el fill l'acompanyi. Certament, se'ns ha fet percebre el silenci de la casa, «la història incomprendible» en els ulls de la mare; i certament hem vist que el narrador, en el curs d'un relat rapidíssim, s'atardava en detalls que confirmaven la sureda com un «paratge paorós, on no havia sentit mai refilar cap moixó ni cantar cap llenyataire» i on els «surassos caducs», que ell llambregava «amb basarda», «presentaven un aspecte grandios de desolació que esfereïa». De manera que l'atmosfera ha estat creada. El narrador ha establert en la comunicació amb el lector un ambient de silenci, tristesa, desolació. Però a propòsit de què, això no ha estat comunicat. En la baixada cap a l'estació —abans de saber que al final arribarem a una estació—, el narrador repara, «per entre la brossa dels arbres», «un home que davallava amb una maleta al coll». «Aquesta visió em va suggerir la idea d'un viatge, d'una absència penosa, de quelcom d'inevitable i desconsolador», diu el fill, i es lamenta per la mare. El narrador ha fet néixer en el lector un pressentiment; les seves paraules l'han acostat a un desenllaç cada vegada més d'esperar —i més encara quan la mare s'enfila al tren i impedeix el fill d'acompanyar-la i ell dins del tren que se'n va albira «unes figures encarcerades, unes cares pàl·lides, uns nassos blavosos, uns ulls envidriats». Els esdeveniments s'han precipitat, al final. I, abans de l'explicació final, que ho posarà tot en el seu lloc —s'ha tractat d'un somni

9. OC, p. 190 i s.

premonitori perquè la mare del narrador morirà, en un altre lloc, pocs dies més tard—, el relat culmina en la concreció de totes aquestes imatges —una visió— en una idea: «Després..., tot soledat!... Vaig sentir rodolar una gota de gebre a lo llarg de ma espinada, i m'assaltà la idea de la mort.»

La història té un gust i un tremp romàntic. Però el curs del relat, tan ràpid, porta d'un lloc a l'altre en un espai real però en una situació que és misteriosa. Els llocs són imatge d'estats d'ànim, de sentiments, creen un ambient d'angoixa. Un ambient ambigu: després sabem que, d'una banda, irreal, perquè se situa dins d'un somni, però, d'altra banda, ben real perquè la mare morirà.

Així, els personatges són representatius, més típics que no individuals, i molt sovint en contacte amb un jo que fa de mal lligar amb la pretesa objectivitat de la novel·la. És important el que el relat diu que fan. Però sobretot les paraules que els presenten, que ens en fixen una impressió; i a les quals duu de vegades tot el relat. A *Mànegues marines*,¹⁰ tot acaba davant d'un patró que, després de l'experiència tremenda, vol desenganyar el fill de ser pescador. No té ni nom: és representatiu de qualsevol dels homes que es juguen la vida a la mar i accepten el risc del que fan però, en haver hagut de passar per un mal tràngol, no suporten la idea que un seu fill es trobi lligat al mateix destí i perden el control. De vegades, amb el nom ja paguen, els personatges de Ruyra: a *Vetlles d'estiu*¹¹ hi ha «dues peixataires menudes, desnerides, fines com mosteles, amb més ulls que galtes, més boca que ulls i més paraules que un diccionari», que es diuen «les noies Xanquetes». No que tot sigui ple de *nomina parlantia* però sí que, entre el nom que duen, de vegades, la descripció de com són, sovint lapidària, i el que fan i com Ruyra ho conta, els seus personatges són universalitzacions del concret, representen tipus més que persones individuals.

Cal no buscar novel·les on no n'hi ha. Cert que hi ha relats on l'argument té un cert pes i el joc dels personatges s'enduu l'atenció del lector. Però l'ànima del relat és sovint l'època de l'any, com ara la tardor a *Jacobé*:¹² les paraules que la diuen i que van imposant des del bell començ la tristesa, la presència de la mort, els núvols i l'ensopiment del sol que «ha perdut l'alegre resplendor que entusiasmava i feia cantar les cigales».

Aquest marc que determina d'antuvi la lectura, pesa sobre l'argument com una fatalitat quasi natural —sovint és un fenomen natural, alguna incidència del temps, a causar-la. Però Ruyra tendeix a domesticar, assuaujant-la, aquesta fatalitat. Hi ha el cor i la bondat, per exemple, que poden vèncer-la. Així en *L'idilli d'en Temme*,¹³ un relat («novel·leta» en deia Ruyra) el III ca-

10. OC, p. 155 i s.

11. OC, p. 145 i s.

12. OC, p. 183 i s.

13. OC, p. 257 i s.

pítol del qual s'intitula «De la tragèdia a l'idilli». La tragèdia és que la mare d'en Temme ha enviat al fill d'Amèrica els diners, que ella tenia arraconats, que havia anat guanyant el seu fill petit, en Temme, i quan aquest li'n demana una part per poder comprar una barca, ella es desespera. Acaba confessant-li que els ha enviats al germà gran. Aleshores el narrador detura l'escena, s'entreté en l'interior dels seus personatges: «Ambdós s'esguardaren», escriu, «brandant el cap amb un cert aire de bogeria». El perfet d'indicatiu, en efecte, marca un moment, un punt en el temps: mare i fill que es miren, i el narrador ens els presenta a punt d'embogir. El que ha passat és ben prou perquè culmini la tragèdia, ara. I Ruyra fixa el relat per reflexionar: «Els glaçava», explica, «un alè d'aquella fatalitat divinitzada pels grecs, terrible, matadora de l'albir, dominadora incontrastable en aparença; fúria de la naturalesa i obra encadenada». Fins aquí, la tragèdia. Però aquesta fatalitat, la bondat pot vèncer-la. Calia l'adveniment del cristianisme perquè «només els deixebles de Jesucrist saben combatre i vèncer» aquesta «fúria de la naturalesa orba i encadenada». L'amor, la bondat d'en Temme s'imposen. Una vegada més, no ens trobem davant d'un individu concret, que reaccioni amb passió, deixant-se endur per l'efecte catastròfic que per a ell deu tenir el que ha gosat la mare sense dir-li'n un mot, sinó davant l'encarnació d'una idea: Temme expressa el triomf del cristianisme sobre el «pessimisme» que hauria portat a la consumació de la tragèdia.

Ruyra ha descrit bé, amb atenció a les reaccions, la tensió que el que li demanava el fill ha produït entre la mare —que es troba atrapada— i ell. I ho ha conduït tot cap a «la penosa escena»; amb recurs a la gradació, cap a la creació d'un clímax. En arribar al moment culminant, ha deturat l'acció. Llavors ha introduït la reflexió sobre el cristianisme. Per sortir d'aquesta reflexió, estranya a l'acció, que no atribueix a ningú dins del relat, ha introduït a continuació l'exemple, la comparació. De fet, el relat s'ha concentrat a l'entorn de la mare, que s'ha donat les culpes de l'actual, calamitosa situació. Ja en confessar-li que ha enviat els diners al fill gran, la mare s'ha comparat ella mateixa a un jugador que «va jugar-se es soldat des seu germà i, acabat, va penjar-se a s'obre des seu llagut». Ara, el narrador posa en el cap d'en Temme, en aquest moment deturat, un altra comparació: «En Temme pensà en els xucladors que engoleixen les naus i contra els quals no hi valen remes, ni veles, ni màquines de vapor, ni destresa marinera. I veié la seva mare perduda, irredimible de la seva misèria. Perquè, quin guany no resultaria inútil? El xuclador d'Amèrica ho dragaria tot». Per un doble efecte, primer la mare és la nau que cap recurs tècnic, cap saber d'aquest món, pot impedir que el xuclador s'empassi; després, la nau transporta el que ha guanyat en Temme i el germà d'Amèrica esdevé xuclador.

Estem doncs davant d'una fatalitat quasi natural. El que ha fet la mare, el relat ho culmina amb aquesta imatge del xuclador contra el qual no hi ha, en

la natura hostil, remei. Però l'amor, la bondat, endolceixen, com deia, aquesta fatalitat, aquestes tragèdies que realment existeixen. I així és possible el pas «de la tragèdia a l'idilli». Més enllà de la reflexió que s'intercala en el relat, la comparació, que estableix com a mínim dues direccions de lectura —totes dues explicades pel narrador—, fixa en la ment del lector la imatge, que remet a la seva experiència, del moment culminant de la tragèdia. Un moment sense sortida. Per a Ruyra amb una sortida: la bondat, l'amor del fill, que porta a l'idilli amb la mare. En parla en termes de conversa entre els dos, de records comuns de tendresa; però també ara arriba a la comparació, aquesta vegada, amb dos instruments que s'acorden: «Eren dos instruments sonors i conscients, que s'agradaven de temptar llurs acords i d'assaborir una i cent voltes els matisos harmònics de llurs notes unides.»

Si l'amor i la bondat poden endolcir la fatalitat, convertir la tragèdia en idilli, això és perquè, com una altra cara de la naturalesa hostil hi ha —sempre present a Ruyra, i il·luminada pel cristianisme— la natura com a bé de Déu, que impon fortalesa tant als malalts —com el pare Sadurní de *Les coses benignes*¹⁴— com als infants —com ara Temme. Ben cert que hi ha casos sense remei, en què la fatalitat es precipita àdhuc sobre persones innocents i de bon cor: així en el de *Jacobé*, que paga una culpa que ha heretat, com en una tragèdia d'Èsquil. La tardor, la natura hostil, marquen inapel·lablement l'acompliment de la tragèdia. Però en altres casos, hi ha una natura que consona amb la candidesa i l'abnegació, com en el cas de Temme; que és penetrada, com en el cas del pare Sadurní, per «aquella amor franciscana que s'estén als animals, a les plantes i àdhuc a les coses inanimades. El nostre santet s'està abrusat. Vessa el seu cor, irradia dels seus ulls, s'exhala de tota la seva persona i es dispon al seu voltant en ona expansiva que influeix sobre tots els éssers sensibles que la recullen. No ho dubteu: amor encén amor».

La tardor final de *L'idilli d'en Temme* contrasta amb la tardor inicial de *Jacobé*. Ara la tardor és el temps de la felicitat. Gràcies a l'adherència del noi a la natura; com a resultat d'una seva bonesa de cor que li ve de la natura. No que sigui congènita sinó que reflecteix aquesta fortalesa, aquesta bondat que el narrador atribueix al contacte quotidià amb el mar, el sol, la lluna. Hi insisteix força, Ruyra, fins al punt que compara l'acció dels elements naturals del seu entorn sobre el noi amb els dons que les fades de rondalla atorguen a una princesa; igual que les fades, escriu, «els penyalars i les ones i l'ample cel i l'aire marí, tot afillant-se'l, li atorgaren màgicament llurs dons especials...», que especifica, per després concloure, en primera instància, que «era el ver fill de les platges i els roquissers: llur natura l'havia format i acolorit amb substàncies d'ella mateixa, com fa amb els seus ocells i els seus peixos». Hi va insistint: en ajeure's damunt la sorra, havent nedat, el cos d'en Temme «hi sem-

14. OC, p. 392 i s.

blava una figura rellevada, com aquelles que a pic de martell relleva tal volta un artífex a l'orla d'una safata»; i, damunt d'una roca «s'hauria dit que era una escultura tallada de la mateixa roca». O sigui: hi ha una simpatia que arriba a la confusió, entre el noi i la naturalesa en què viu. I, encara, entre el cel i el mar i el cor del noi. El mar que en tants relats és salvatge, sota un cel hostil, es mostra ara plàcid en els ulls d'en Temme: «Mes, si de part de fora tenia la color cuprosa dels penyalars i de la terra humida, de part de dins era altra cosa, car l'esperit transparent que s'obirava pels seus ulls blaus era una immensitat atzurada i pura com la del mar i com la del cel en el temps de la més gran serenitat.»

Les comparacions, constantment, assenyalen com les coses senzilles, o els temes, les situacions dels relats de Ruyra, reflecteixen una realitat profunda, exemplar, tan invariable i certa com la naturalesa. No són lluny, aquestes comparacions, de les homèriques. Però la novetat resulta del fet que aquí no són crides a l'experiència del real i quotidià enmig de la identitat rigorosa del relat èpic, encastades en el decurs de les gestes extraordinàries dels herois d'altre temps, inabastables; aquí són il·luminacions de les situacions i els fets humils, quotidians, de caràcters i personatges típics, amb allò que no canvia: amb el natural, universal i indiscutiblement paradigmàtic.

La prosa de Ruyra és simbòlica, poètica. Els seus caràcters són típics, emblemàtics d'una manera de ser. Pertanyen al món exterior; són nítidament part de la natura, que, negativament o positiva, els encarcera i significa el que fan, com són. Els seus temes, provincians i banals, però tant com els de Flaubert, per dir-ho d'alguna manera. Com en Flaubert, el tema és l'estil, que, però, per a Ruyra és el lloc on conflueixen l'amor a la llengua i la fidelitat a la terra —a les coses, a les persones, a la natura que les emmarca i sovint les significa—, i al qual arriba fixant-se com un pintor en el que pinta —en la pintura, i no en el que hi és representat, que és típic. Però l'escriptura dóna a Ruyra, ben a l'antípoda de Flaubert, la possibilitat d'intervenir, d'interpretar ell mateix el que narra. Flaubert descriu la gorra de Charles Bovary i el lector ha d'interpretar, ell sol, que qui la porta és un estúpid ridícul. Ruyra compara les situacions, els personatges, directament, usant a la manera homèrica la comparació explícita, i a més no s'està d'intervenir, de donar al lector indicis certs de quina és la relació entre el que il·lustra i el que és il·lustrat. Com les faules, que tenen sempre ensenyament o moralitat, l'escriptura de Ruyra no únicament descriu o il·lustra sinó que també sol explicar el sentit del que descriu o il·lustra.

Aquesta intromissió del narrador en allò que narra —ell directament o a través d'un personatge— podria igualment acostar Ruyra als narradors medievals i humanístics, al relat d'abans de la novel·la, com mostrar-lo afí a exemples de la narrativa posterior, més propers a nosaltres —al relat, si volíem dir-ho així, de després de la novel·la. Pel sentit, com que es tracta d'inter-

ferències morals, la intromissió sol més aviat recordar-nos els primers. Però per la forma, com a elements de la construcció de l'estil, poden considerar-se part fonamental del teixit del text, de l'ordit de l'estil. L'eficàcia, tota moderna, de l'estil de Ruyra és indeslligable de la seva tendenciositat, o sigui, del sentit que qui narra vol que tingui allò que narra.

CARLES MIRALLES
Membre de la Secció Filològica i professor
de la Universitat de Barcelona

ISBN 84-7283-784-X

9 788472 837843